

EDUKACJA

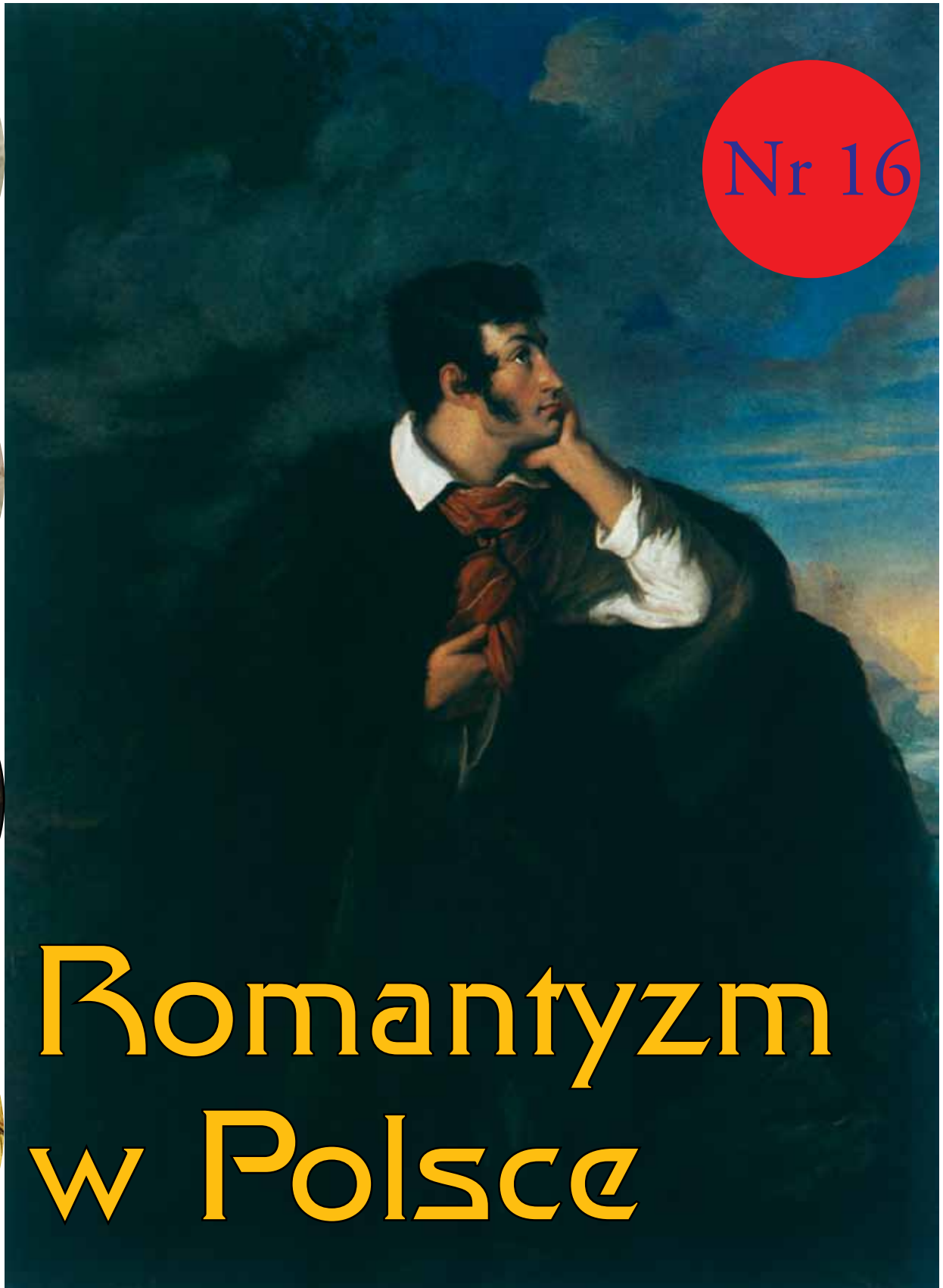
Wydawnictwo Młoda Polska

TYGODNIK

Nr. 16 19.01.2015

Nr 16

Romantyzm w Polsce

ROMANTYZM W POLSCE – MAPA MYŚLI

TYLKO TU!

Tylko w Polsce romantyzm stał się czymś więcej niż kolejną, błyskotliwą epoką literacką. Idee romantyzmu zdominowały literaturę polską, a osiągnięcia twórców tego okresu tworzą skarbnicę literatury narodowej.

PRZYCZYNY

Romantyzm polski przypadł na szczególny okres w historii narodu: utrata niepodległości, klęska Napoleona, którego uznawano za ostatnią szansę odzyskania wolności, zaborcy, utworzenie podległego Rosji Królestwa Kongresowego. Polityczny i światopoglądowy bunt młodego pokolenia – współgrają z nim idee epoki.

Po upadku powstania listopadowego nastąpiło upolitycznienie romantycznego światopoglądu, poezja przejęła rząd dusz, a poeta został uznany za narodowego przywódcę. W wielkich dramatach romantycznych (*Dziady* cz. III, *Kordian*) pojawiły się koncepcje mesjanizmu i winkelriedyzmu uzasadniające szczególną rolę Polski w dziejach świata.

DZIEDZICTWO EPOKI

- Nowy sposób myślenia – raz podważone zaufanie do wiedzy na zawsze pozostawi miejsce dla fantastyki i tworów wyobraźni w kulturze.
- Apoteoza uczuć, miłości i wrażliwości.
- Typ werterowski i bajronowski w kulturze Europy – **kult indywidualizmu**.
- Kult wolności – jednostki i narodu – w Polsce walka o wolność ojczyzny jako najważniejsze wyzwanie, czas powstania listopadowego.
- W Polsce panteon dzieł narodowych; dramaty romantyczne i *Pan Tadeusz*, kanon poezji narodowej.
- W Polsce mit spisku, konspiracji, kreacja tragicznego bohatera poświęcającego się za ojczyznę.
- Apoteoza poezji i poety.

KLUCZOWE TEMATY ROMANTYZMU:

- **Wolność ojczyzny i bunt przeciw zaborcom** – obraz Polski jako Chrystusa narodów (mesjanizm narodowy) (skojarz z *Dziadami* częścią III i *Panem Tadeuszem*).
- **Mit dworku szlacheckiego** – ostoja narodowej (skojarz z *Panem Tadeuszem*).
- **Miłość romantyczna** (poświęcona zwykle dla ojczyzny)
- **Kult młodości** (skojarz z *Odą do młodości*).
- **Świat fantazji wizji, wyobrażeń**
- **Pozarozumowa, duchowa sfera istnienia**
- **Ludowość w wyobrażeniu świata** (skojarz z balladami Mickiewicza).
- **Folklor Wschodu**.
- **Mesjanizm narodowy** – Polska Chrystusem narodów
- **Misja poety i poezji**
- **Umiłowanie pejzażu polskiego**.
- **Natura, jej piękno, groza i duchowa istota**
- **Romantyczny bohater:** wybitna jednostka.
- **Misja poety i poezji**.

TYPOWE GATUNKI ROMANTYZMU

- **Ballada** (*Świtezia, Lilie*)
 - **Dramat romantyczny** (*Dziady, Kordian, Nie-Boska komedia*)
 - **Powieść poetycka** (*Giaur, Konrad Wallenrod*)
 - **Poemat dygresyjny** (*Beniowski*)
- Uprawiano także gatunki klasyczne: **epos** (*Pan Tadeusz*), **odę** (*Oda do młodości*), **pieśń** (*Pieśń filaretów*)

RODOWÓD NAZWY

Łacińskie słowo *romanus* oznaczało właściwie: rzymski. Ale już w średniowieczu stosowano nazwę *romanie* do języków tubylczych w rzymskich prowincjach, a *romancami* zwano twórczość tych ludów – baśnie, legendy, podania – i do tego folkloru odwoływali się właśnie twórcy romantyzmu. I tak romantyzm to nazwa, której zaczęto używać do całej estetyki, filozofii i twórczości epoki I połowy XIX w. – będącej właściwie zaprzeczeniem kultury klasycznej, tej o rzymskim rodowodzie.

DATY GRANICZNE

Początek teoretyczny – **1818** – rozprawa Kazimierza Brodzińskiego *O klasyczności i romantyczności...*
Początek praktyczny – **1822** – *Ballady i romanse* Mickiewicza

- Faza wstępna: 1822 – 1830
- Faza szczytowa: 1830 – 1848
- Faza schyłkowa: 1848 – 1863

TABLICZKA POJĘĆ

- **Frenezja** – entuzjazm, zapał, szal, motyw okropności w świecie przedstawionym.
- **Fantastyka** – zjawiska i postacie fantastyczne, nadprzyrodzone, w literaturze i sztuce.
- **Historyzm** – fascynacja historią, sięganie do kronik i źródeł historycznych po wątki i motywy tematyczne, szczególna fascynacja średniowieczem. *Konrad Wallenrod*.
- **Irracjonalizm** – poszukiwanie prawdy za pomocą środków nieracjonalnych jak wiara, intuicja.
- **Indywidualizm romantyczny** – przypisywanie jednostkom wybitnym szczególnej roli dziejowej, wiara w ich moc. Wyraz literacki: kreacja bohatera romantycznego.
- **Ludowość** – fascynacja kulturą ludu, twórcy czerpią inspirację z podań i bajek ludowych. Wyraz literacki: *Ballady i romanse* Mickiewicza.
- **Orientalizm** – fascynacja kulturą Dalekiego Wschodu, jej bogactwem i egzotyką, *Sonety krymskie* Mickiewicza.
- **Mistycyzm** – wiara w możliwość kontaktu ze światem pozaziemskim. Scena mistyczna – *Dziady* część II Mickiewicza.
- **Prometeizm** – kult postawy poświęcenia i cierpienia dla ogółu – na wzór mitologicznego Prometeusza. Postacie Gustawa-Konrada, Wallenroda, Kordiana.
- **Mesjanizm narodowy** – pomysł, że Polska jest zbawcą narodów, cierpi za wolność Europy. W ujęciu Mickiewicza: Polska Chrystusem narodów, w ujęciu Słowackiego: Polska Winkelriedem narodów.
- **Profetyzm** – proroctwo, jasnowidzenie jako sposób poznania przyszłości. Najważniejsza scena profetyczna – *Widzenie księdza Piotra, Dziady* część IV.
- **Providencjalizm** – teoria Krasińskiego: historia jest wynikiem wyroków Boskich, nie dziełem ludzkim. Wyraz literacki: finał *Nie-Boskiej komedii* Krasińskiego.
- **Szekspiryzm** – nawiązania romantyków do twórczości Williama Szekspira

CO SIĘ DZIEJE W LATACH 1815–1863

- 1815 – koniec doby napoleońskiej. Po kongresie wiedeńskim powstaje Królestwo Polskie podległe Rosji.
- 1818 – polemika klasyków z romantykami.
- 1822 – Mickiewicz wciela ideały romantyczne w czyn. Wydaje – *Ballady i romanse*.
- 1825 – umiera car Aleksander, władzę przejmuje Mikołaj. Jest to również data powstania dekabrystów w Rosji. Powstanie stłumiono, buntowników haniebnie stracono.
- 1828 – modny i znaczący dla Polaków staje się wydany właśnie *Konrad Wallenrod*.
- 1830 – rewolucja lipcowa we Francji, rewolucja w Belgii. Polacy wzniciają powstanie listopadowe, zakończone klęską (1831). Po powstaniu – zjawisko Wielkiej Emigracji – fala Polaków – osiedli się w Europie. Tu będą tworzyć wielcy: Mickiewicz, Słowacki. Poeci pozostali w kraju zyskują miano romantyzmu krajowego.
- 1837 – początek epoki wiktoriańskiej w Anglii.
- 1841 – Karol Levittoux – polski spiskowiec, aby uniknąć tortur przesłuchania podpala się i ginie w płomieniach. Pozostanie symbolem męczeństwa.
- 1846 – rabacja Jakuba Szeli.
- 1848 – Wiosna Ludów.
- 1863 – powstanie styczniowe.

WIELKI PATRON – SZEKSPIR

Romantycy odnaleźli w twórczości Szekspira inspirację i natchnienie. Na wzór mistrza budują mroczną atmosferę swoich utworów, podejmują podobne tematy, fantastykę i grozę, przejmują kompozycję dramatu, odbiegającego od uprządkowanych norm klasycznych.

NAWIĄZANIA DO SZEKSPIRA

- Monolog Hamleta – właśnie słynne słowa „być albo nie być” stały się wzorem romantycznych monologów (improwizacji *Konrada*, monologu *Kordiana* na Mont Blanc).
- Fantastyka – na wzór Szekspira romantycy wprowadzili do swoich utworów postacie fantastyczne, zjawy i wizje – dowodem choćby *Dziady* Mickiewicza (obrzęd dziadów).
- Podobnie jak Szekspir romantycy przyjęli metodę czerpania tematów ze starych kronik i przekazów historycznych, sięgania do historii swojego kraju jako źródła inspiracji. Przykładem jest szereg dzieł: *Grażyna* i *Konrad Wallenrod* Mickiewicza.
- Szczególne pokrewieństwo romantyzmu z metodą twórczą Szekspira ujawnia się w kompozycji dramatu romantycznego, gdyż jest on „unowocześnioną wersją” dramatu szekspirowskiego. To Szekspir pierwszy zerwał z regułami tragedii antycznej, „rozprzestrzenił” świat dramatu, zlikwidował jedność miejsca, akcji i czasu, wprowadził sceny zbiorowe i synkretyzm uczynił cechą dramatu.
- Tragiczna miłość Romea i Julii odradza się w perypetiach bohaterów romantycznych, na przykład Gustawa, do niej nawiązuje też Cyprian Kamil Norwid w pięknym wierszu pt. *W Weronie*.

PORÓWNANIE EPOK

KLASYCYZM

- rozum, doświadczenie, wiedza
- autorytet uczonych i osiągnięć starożytnych
- klasyczne, starożytne kanony sztuki (wg Arystotelesa i Boileau)
- patriotyzm w postaci działań reformatorskich, legalizmu, działań parlamentarnych
- ideał: wolnomysliciel, erudyta, mędrzec
- ideał piękna: klasyczny ład, harmonia, spokój

ROMANTYZM

- serce, intuicja, uczucie
- autorytet wiary prostego ludu
- obalenie klasycystycznych kanonów sztuki, wskrzeszenie dramatu szekspirowskiego, nowe reguły i nowe gatunki
- bunt, spisek, konspiracja, powstanie przeciw zaborcy
- bohater romantyczny – gwałtowny, uczuciowy indywidualista, człowiek wyobcowany, samotny, mistyk, często poeta, zbuntowany przeciw światu i rozczarowany jego ideałami
- niepokój, dysharmonia, bunt, ekspresja uczuć, tajemniczość, w literaturze, sztuce i filozofii

ROMANTYZM W POLSCE 1818–1863

KRAJ POD ZABORAMI – NAJWAŻNIEJSZĄ SPRAWĄ POLSKĄ STAJE SIĘ ODZYSKANIE NIEPODLEGŁOŚCI. WYRAZEM TEGO BĘDĄ DWA POWSTANIA. WALKA O POLSKOŚĆ MA TAKŻE INNY WYMIAR – WALKI O KULTURĘ, TRADYCJĘ I JĘZYK.

Początek epoki:

- **1822 rok** – Adam Mickiewicz wydaje *Ballady i romanse* – pierwsze dzieło romantyczne

Koniec epoki:

- Powstanie styczniowe w **1863 roku** zamknęło epokę romantyzmu. Jej bohater raz jeszcze porzucił dom, ukochaną, poszedł do boju i zginął.

Jego narzeczoną, siostrą, żoną znów przywdziały czarną suknię żałobną. Anaszkę romantyków postanowili szukać dróg wyjścia w innej, bardziej realnej sferze.

Bunt, uczucie przeciw wiedzy, umiłowanie wolności w Europie było pięknym, lecz dość krótkim prądem. W Polsce trafia na idealny grunt. Romantyzm daje ideologię wspaniale przystającą do potrzeb ludzkich, wytwarza postawy właśnie tu i przede wszystkim tu potrzebne. Oczywiście, przyczynia się do tego historyczna sytuacja zaborów, z którą Polacy nie mogli się pogodzić. Jak nigdy postawa spisku i buntu, bohater walczący o ojczyznę odpowiadał polskim duszom. Jak nigdy potrzebna była wiara w cuda, w hasło „mierz siły na zamiary”, pogarda dla realizmu – bo bez nich nie można by mieć nadziei na pokonanie trzech mocarstw. I tym sposobem romantyzm zrosł się z polską kulturą nierozzerwalnie i znajdujemy się w najważniejszej polskiej epoce literackiej.

ROMANTYZM – TO ARCYWAŻNY ROZDZIAŁ W DZIEJACH POLSKIEJ LITERATURY

- ➔ • Najwięksi wieszczowie: **Mickiewicz, Słowacki i Norwid**.
- ➔ • Wzniosła tematyka: **walka o wolność ojczyzny, mesjanizm, mistycyzm**.
- ➔ • Dzieła, które nigdy nie znikną z listy lektur. Trwał romantyzm 45 lat – ale rolę w polskiej kulturze odegrał, jakby był tysiącleciem.
- ➔ • Dał potomnym **spiskowca, patriotę, mesjanizm polski**.
- ➔ • Powstały słynne komedie pióra **Fredry**.
- ➔ • A zaczęło się... od walki klasyków z romantykami. Tak nazywa się dziś spór pomiędzy przedstawicielami młodego pokolenia a autorytetami nauki hołdującymi jeszcze myśli oświeceniowej.

WALKA ROMANTYKÓW Z KLASYKAMI

Spór literacki uznaje się za początek epoki w Polsce. Romantycy opowiadają się za wprowadzeniem do literatury fantastyki, uczuć, podań ludowych. Klasycy protestują. Zwyciężają romantycy.

Co to za epoka?

- Czas odejść od klasycznych ideałów: nauki i rozumu.
- Teraz zwycięża uczucie, wiara i intuicja. Nie rozum jest ważny a dusza, nie społeczeństwo a jednostka.
- Do literatury wkraczają postacie i zjawiska fantastyczne. Powstają nowe gatunki.
- W Europie – epoka przemienia się szybko – w Polsce będzie jedną z najważniejszych.

ARGUMENTY KLASYKÓW

- Wierzenia ludu to zabobon, nie mogą być tematem poezji.
- Najważniejsze wartości to wiedza, rozum i nauka.
- Autorytetami literatury pozostają wzorce klasyczne.
- Trzeba dbać o czystość języka, a nie zaśmiecać go nowościami.
- Twórczość romantyczna to szkoła zdrady i zary!

ARGUMENTY ROMANTYKÓW

- Ludowe podania i etyka ukazują nowe prawdy. Są źródłem kultury narodowej.
- Serce, wiara, uczucia – to najwyższe wartości i środek poznawania prawdy.
- Należy odejść od skostniałych autorytetów, wprowadzać nowe gatunki i tematykę.
- Romantyzm jako nowa tendencja w sztuce powinien być uznany za kierunek równorzędny klasycyzmowi.

SPECYFIKA POLSKIEGO ROMANTYZMU

- ➔ • W Europie romantyzm przeszedł jak gwałtowna burza, zaistniał jako innowacja estetyczna, zabłysnął modą na Wertera i Weltschmerz, zwrócił uwagę świata na uczucia jednostki, wrażliwość i miłość – i dość szybko ustąpił realizmowi.
- ➔ • W Polsce ideologia romantyzmu pada na podatny grunt urastając do rangi jednej z najbardziej znaczących epok literackich. Nie tylko dlatego, że tworzyli wówczas romantyczni wieszczowie: Mickiewicz, Słowacki, Krasiński, Norwid. Dlatego, że romantyzm wpłynął na polską świadomość, ukształtował polską postawę polityczną, a nawet pewien typ psychologiczny Polaka – powstańca romantyka (jego spadkobiercą będzie inteligent).
- ➔ • Na romantyzm polski bardzo oddziaływała filozofia i literatura niemiecka, a także modna u nas twórczość i osoba lorda George’a Byrona.
- ➔ • Specyfika polskiego romantyzmu polega na tym, że nie kończy się on na teoriach estetycznych i filozoficznych, lecz ma silny podtekst historyczny. Polski nie ma na mapie Europy – podzielona jest między zaborców, dążenie do wolności staje się zatem podstawowym dążeniem Polaków. Dlatego w Polsce temat narodowyzwoleńczy, powstańczy, mesjanizm narodowy będą szczególnie ważne.

Adam Mickiewicz

TYLKO W POLSCE

romantyzm stał się czymś więcej niż kolejną, błyskotliwą epoką literacką. Idee romantyzmu zdominowały literaturę polską, a osiągnięcia twórców tego okresu tworzą skarbnicę literatury narodowej.

PRZYZYNY

- Romantyzm polski przypadł na szczególnie okres w historii narodu: utrata niepodległości, klęska Napoleona, którego uznawano za ostatnią szansę odzyskania wolności, zabory, utworzenie podległego Rosji Królestwa Kongresowego.
- Polityczny i światopoglądowy bunt młodego pokolenia – współgrają z nim idee epoki.
- Po upadku powstania listopadowego nastąpiło upolitycznienie romantycznego światopoglądu, poeta został uznany za narodowego przywódcę. W wielkich dramatach romantycznych (*Dziady* cz. III, *Kordian*) pojawiły się koncepcje **mesjanizmu Polski** uzasadniające szczególną rolę Polski w dziejach świata.

Ważne procesy

- Ideały i postawy romantyczne wkraczają we wszystkie dziedziny kultury: filozofię, sztukę, modę, architekturę, obyczajowość, nawet politykę.
- Fala buntu przeciw niewoli ogarnia społeczeństwa europejskie – w tym mocno Polskę.
- Buduje się i umacnia mit Napoleona, zwłaszcza w Polsce.
- Rodzi się warstwa inteligencji powstająca ze zubożałej szlachty, która zarabia na życie, korzystając ze zdobytej przez siebie wiedzy.

SKĄD ROMANTYCY CZERPALI TEMATY I POMYSŁY?

• Z PRZYRODY

Natura w oczach romantyków to potężna siła, obdarzona ogromną mocą. Nie jakieś tam drzewka, grządki, lecz niebezpieczna, niepokonana potęga. Burze, szalejące wulkany, sztormy morskie, monumentalne góry – to ulubione klimaty poetów romantycznych.

• Z LUDOWYCH PODAŃ

Rodzime, z naszych wsi, a nie z dalekiego antyku. Mamy własne strzygi i świtezianki – stwierdzili romantycy. To nianka Mickiewicza opowiadała mu o duchach i syrenach, co znalazło później wyraz w słynnych balladach i romansach.

• Z HISTORII,

ze szczególnym uwzględnieniem średniowiecza. Temat jak najbardziej romantyczny: zamknięte w wieżach księżniczki, stare ponure zamczyska, zmurszałe grobowce, podania o czarach, o dawnych rycerzach... Z całej historii romantycy najbardziej lubili klimaty średniowieczne.

• Z TWÓRCZOŚCI SZEKSPIRA

Romantycy zachwycili się jego twórczością, bo opisywał właśnie to, czego pragnęli – nieszczęśliwą miłość, krwawą zbrodnię, moc przepowiedni.

• Z EGZOTYKI WSCHODU

Nazywa to się orientalizmem (od orient = wschód). Tajemnice tureckich haremów, muzułmański świat, walka Grecji o wyzwolenie spod tureckiego jarzma – te zagadnienia fascynowały twórców takich jak angielski George Byron i polski Adam Mickiewicz.

SYTUACJA W TRZECH ZABORACH

ZABÓR ROSYJSKI

Po ustaleniach kongresu wiedeńskiego powstało zależne od Rosji Królestwo Polskie ze stolicą w Warszawie. Tu właśnie w roku 1830 wybuchnie powstanie listopadowe i tu najsilniejsze będą represje popowstaniowe: likwidacji ulegnie sejm, zniesiona zostanie konstytucja, przestanie istnieć armia i wprowadzony zostanie obowiązek służby w wojsku rosyjskim. Nastąpią konfiskaty majątków, aresztowania, zsyłki. Bardzo nasili się rusyfikacja, zamknięte zostaną uniwersytety w Wilnie i Warszawie. Odpowiedzią Polaków będzie wzmożona działalność spiskowa.

ZABÓR PRUSKI

Zabór o najszybszym rozwoju gospodarczym. Tu najwcześniej, bo w roku 1811 i 1823, przeprowadzono reformy uwłaszczeniowe. Także w Wielkopolsce najwcześniej pojawiają się – związane z następną epoką, pozytywizmem – ideały pracy organicznej, metodą walki o polskość będzie wzmacnianie polskości przez działania gospodarcze i oświatowe. Germanizacja początkowo nie jest ostateczna – polega na wprowadzeniu niemieckiego do szkół i popieraniu niemieckich kolonistów – ale po roku 1832 wyraźnie się nasili i spotka z oporem.

ZABÓR AUSTRIACKI

Ośrodki: Kraków, Lwów. Słaba sytuacja gospodarcza, ograniczanie swobód, germanizacja (w Akademii Krakowskiej wprowadzono język niemiecki). Tu w roku 1846 nastąpi rabacja chłopska pod wodzą Jakuba Szeli. Po wydarzeniach Wiosny Ludów w 1848 roku zostanie zniesiona pańszczyzna.

CO JEST WAŻNE?

- • Cały romantyzm jest niezwykle ważny w polskiej literaturze! Epoka wieszczów, największych dramatów narodowych, poezji patriotycznej i dzieła o polskiej tradycji, czyli *Pana Tadeusza*. Wiele ważnych dla narodu dzieł powstało z tęsknoty za utraconą ojczyzną. Podyktowane były tak ważnymi zdarzeniami jak powstanie listopadowe.
- • Ideały i postawy romantyczne wkraczą we wszystkie dziedziny kultury: filozofię, sztukę, modę, architekturę, obyczajowość, nawet politykę.
- • Fala buntu przeciw niewoli ogarnia społeczeństwa europejskie – w tym mocno Polskę.
- • Bardzo ważna, kluczowa w epoce jest kreacja **bohatera romantycznego**. Trzeba zapamiętać ten schemat i umieć wskazać jego modyfikacje w następnych epokach, np. Jacek Soplica i za chwilę – Kmicic, Judym, Wokulski, Artur...
- • Zwróć uwagę na związek biografii romantycznych twórców z ich dziełami. Jest to istotne szczególnie w przypadku Mickiewicza.
- • **Nowe gatunki!** Dramat romantyczny, ballady, poemat epicki i dygresyjny. Ich tytuły trzeba znać.
- • **Uwaga – ostatni epos – *Pan Tadeusz*** – biblia Polski szlacheckiej. Ostoja tradycji i patriotyzmu. Postacie, tematy, wymowa, emocje autora – to jeden z pewniaków egzaminacyjnych.
- • ***Dziady*** – zwróć uwagę na kodeks moralny.
- • ***Zemsta*** – zwróć uwagę na świat szlacheckiego dworku.
- • **Natura** to temat szczególnie dla romantyków – jest niemal istotą żyjącą, współodczuwającą emocje człowieka. Ważne przy interpretowaniu poezji.
- • ***Konrad Wallenrod*** – pojęcia wallenrodyzmu i dylematów rycerza, który dopuścił się zdrady. W realiach Polski romantycznej to zagadnienie tak ważne jak mesjanizm, hasło: Polska Chrystusem narodów i winkelriedyzm.

KIM JEST BOHATER ROMANTYCZNY?

Pod wpływem romantycznego indywidualizmu w literaturze pojawia się specyficzny typ bohatera – człowiek wybitny, o bogatej psychice, przeżywający rozterki i gwałtowne emocje. Czasem egzaltowany, nadwrażliwy, przesadnie silnie reagujący na otaczający świat. Bohater romantyczny stawia siebie w centrum zainteresowania (egotyzm!).

- Z przeżywanych przez niego emocji najważniejsze to **miłość** – zazwyczaj na romantyczny sposób nieszczęśliwa – oraz **bunt**.
- Bohater romantyczny chce zmieniać świat, broni wolności – swojej lub innych – ale jest zwykle samotny, nierozumiany przez ludzi. Czasem sam ich odrzuca, przekonany o własnej wyjątkowości.
- Bohater romantyczny jest człowiekiem młodym. Starość bowiem w tej epoce kojarzy się z niechęcią do zmian i ograniczonymi horyzontami myślowymi – racjonalizmem! Wybranej idei poświęca się bezgranicznie, do końca – gotów oddać nawet życie. Taką ideą może być miłość, ale też wolność, dobro ojczyzny, chęć pomocy innym.
- Bohater romantyczny to postać tajemnicza, zazwyczaj lepiej znany jego duszę niż koleje losu. Zdarza się, że nie wiemy

nawet, jak ma na imię. Odróżnia się on od innych ludzi niekiedy nawet wyglądem – typowe cechy to **bladość** i **groźne spojrzenie** (oczy są zwierciadłem duszy...).

WAŻNIEJSZE TYPY BOHATERÓW ROMANTYCZNYCH

- człowiek wybitny, wyrastający ponad otoczenie, często poeta, prorok, mag,
- szlachetny zbrodniarz,
- nieszczęśliwy kochanek,
- żołnierz, spiskowiec, bojownik o wolność,
- patriota poświęcający życie dla ojczyzny.

OD RAZU SKOJARZ!

Stany ekstazy czy szaleństwa traktowano w romantyzmie jako objaw bogactwa duszy czy szczególnego powołania, a nie odchylenie od normy, które wymaga leczenia. Fascynacja bogactwem i skomplikowaniem ludzkiej psychiki zachęcała do badań – literatura wyprzedziła w tej sferze naukę i była inspiracją dla późniejszych twórców psychologii i psychiatrii.

ROMANTYCZNA MIŁOŚĆ

Miłość to uczucie, dla którego romantycy żyli szczególnie szacunek. Nie mogła być sprawą drugorzędną, jak ogarniała człowieka, to absolutnie, całkowicie, prowadząc do obłędu, odcinając go od innych spraw. Miłość była darem Boga. Była to miłość duchowa, związek dusz – romantycy zapominają o zmysłowej stronie uczucia. Za to przypominają i wykorzystują opisy Petrarke: gorejące serce, bladość lica, pałające oczy, gorące westchnienie, rozpacz, żar uczuć – oto cechy zakochanego. Uczucie spada na człowieka od pierwszego wejrzenia i jest wszechogarniające. Wybranka to ideał, kobieta-anioł. Niestety

– z reguły przeznaczona dla innego, gdyż romantyczna miłość musi być nieszczęśliwa. Najczęściej względy społeczne (on biedny, ona bogata) powodują niemożliwość spełnienia związku. Zresztą romantycy z pogardą odnoszą się do instytucji małżeństwa. To bardzo prozaiczna kwestia (zwłaszcza że małżeństwa wówczas wciąż były kontraktami z rozsądku), dużo romantyczniej i poetyczniej jest cierpieć i szlochać, a nawet – popełnić samobójstwo z miłości. Pamiętajmy jednak, że próba samobójcza była najczęściej nieudana, by romantyczny kochanek odrzucił swoje sprawy prywatne i z kamienną twarzą ruszył do boju za ojczyznę.

NIESZCZĘŚLIWA MIŁOŚĆ

- **WERTER**
Od niego wszystko się zaczęło! Jest bohaterem bardzo modnej wśród młodych romantyków książki pt. *Cierpienia młodego Wertera* Goethego. Cierpienia polegały na tym, że **Werter** pokochał Lottę, lecz ta została żoną innego (Alberta). Werter popełnił samobójstwo. Co gorsza, za jego przykładem poszła młodzież tamtych czasów i samobójstwo z miłości stało się modne.
- **ADAM MICKIEWICZ** zakochał się w Maryli Wereszczakównie, gdy był jeszcze młodym, biednym, nieznanym poetą. Rodzina wydała Marylkę za hrabiego Puttkamera – a Mickiewicz pisał płomienne wiersze, ukochana stała się jego muzą. Potem poznał jeszcze inne kobiety, ożenił się (niezbyt szczęśliwie), ale podobno do końca życia wspominał Marylę, dzięki której tak, a nie inaczej napisał *Dziady*, ukształtował losy Jacka Soplicy czy napisał słynne *Do M**** (Precz z moich oczu!... Posłucham od razu)*.

- **JULIUSZ SŁOWACKI** też kochał się nieszczęśliwie. Obrał sobie za obiekt uczuć starszą od siebie córkę profesora, Ludwikę Śniadecką. Oczywiście, nic z tego nie wyszło, ale pewnie właśnie dlatego młodzieńcy Kordian – bohater dramatu Słowackiego – gdy wyśmiewa go starsza nieco Laura – strzela do siebie. Jak na romantyka przystało, będzie żyć dalej.
- Literacki życiorys nieszczęśliwej miłości to dzieje **JACKA SOPLICY**. Jak pamiętamy, pokochał Ewę Horeszkównę, córkę Stólnika. Podano mu czarną polewkę – Jacek oszalał z upokorzenia i miłości. Zabił Horeszkę, musiał wyruszyć na tułaczkę. Ewa wyszła za mąż, Soplica znalazł inną żonę, ale dopiero ich dzieci będą ze sobą szczęśliwe.
- **KONRAD** z *Dziadów* jest najnieszczęśliwszym z polskich bohaterów. W części IV *Dziadów* występuje jako Gustaw i opowiada dzieje swojej miłości. Jego ukochana wyszła za mąż za innego człowieka. Gustaw oszalał z rozpacz. Zwątpił w księgi, w miłość, w moralność, a także w kobiety („Kobieto, puchu marny...” – tak zwraca się do kobiety w utworze). Na szczęście swą energię skieruje w III części na walkę o wolność. Znajdziemy go w więzieniu, jako spiskowca – Konrada.

SPISKOWIEC – ROMANTYCZNY PATRIOTA

Napoleon

Trzeba koniecznie połączyć wiedzę o kulturze i literaturze z historią, gdyż w I połowie XIX wieku były one splątane dość szczególnie. Przede wszystkim w Polsce, ponieważ niedawno utraciła niepodległość. Walka z trzema silnymi zaborcami naraz, podczas gdy kraj jest osłabiony po zrywie Kościuszki i po bardzo kosztownej kampanii napoleońskiej! Kosztownej, bo Polacy nie tylko brali udział w walkach, ale zasilali Napoleona finansowo. Aby przekonać zwycięzcę o prawie Polaków do kraju – społeczeństwo polskie płaciło: życiem żołnierzy, złotem, zbożem. To też nic nie dało.

Polacy będą wciąż walczyć o wolność:

- najpierw pod skrzydłami Napoleona,
- potem wznicią powstanie listopadowe (1830),
- wezmą udział w Wiośnie Ludów (1848),
- w 1863 r. wybuchnie powstanie styczniowe.

DLACZEGO PATRIOTYZM ROMANTYCZNY JEST SZCZEGÓLNY?

Bo szczególnie trudna była sytuacja Polski. Tu koniecznie trzeba połączyć wiedzę o kulturze i literaturze z historią, gdyż w I połowie XIX wieku były one splątane dość szczególnie. Przede wszystkim w Polsce, ponieważ niedawno utraciła niepodległość. Walka z trzema silnymi zaborcami naraz, podczas gdy kraj jest osłabiony po zrywie Kościuszki i po bardzo kosztownej kampanii napoleońskiej! Kosztownej, bo Polacy nie tylko brali udział w walkach, ale zasilali Napoleona finansowo. Aby przekonać zwycięzcę o prawie Polaków do kraju – społeczeństwo polskie płaciło: życiem żołnierzy, złotem, zbożem. To też nic nie dało.

POLACY PÓŹNIEJ:

- wznicią powstanie listopadowe (1830),
- wezmą udział w Wiośnie Ludów (1848),
- następnie w 1863 r. wznicią kolejne powstanie – styczniowe.

Czy w takich warunkach realista, rozsądnie liczący zyski i straty, wierzyłby w szansę na odzyskanie niepodległości?

I tu bardzo przydatna okazała się...

IDEOLOGIA ROMANTYCZNA

- Nie ma rzeczy niemożliwych. **Wiara zwycięży siłę.** Wiara wbrew nadziei, wiara w poetę ducha i uczucia wspierała nadzieję na zwycięstwo nawet w sytuacji na pozór niemożliwej.
- Do tego dopiszmy **modę na atmosferę tajemniczości, na romantyczny bunt i wiarę w młodość.** To z kolei sprzyjało działaniom konspiracyjnym. Tajne spotkania, hasła, spiskowanie pod osłoną nocy – wpisują się pięknie w atmosferę romantyczną.
- I w końcu – kult jednostki, **wiara w to, że nawet jeden człowiek, jeśli jest wybitny, wybrany może zbawić innych.** Jak Mesjasz – dlatego **mesjanizm** jest jedną z cech epoki. A bohater romantyczny – najważniejszą konstrukcją, jeśli chodzi o postacie literackie.

Kossak - Bitwa pod Olszynką Grochowską 1931

Delacroix – Wolność wiodąca lód na barykadzie

WALKA O WOLNOŚĆ W POLSCE

1795 – III rozbiór. Polska znika z mapy świata.

1797 – powstanie Legionów Polskich we Włoszech pod wodzą gen. Dąbrowskiego.

do 1812 – udział Polaków w walkach Napoleona, również w ostatniej, przegranej kampanii przeciw Rosji.

1814-1815 – kongres wiedeński porządkuje sprawę po epoce napoleońskiej w Europie. Polska pozostaje pod zaborami – część ziem otrzymuje nazwę Królestwa Polskiego i rosyjskiego cara za króla. Polacy zaczynają konspiracyjne przygotowania do walk z zaborcą, organizują tajne związki, zwłaszcza w ośrodkach uniwersyteckich.

1817 – powstaje Towarzystwo Filomatów (Uniwersytet Wileński).

29 XI 1830 – wybuch powstania listopadowego w Warszawie (zakończy się klęską).

1832 – zaborcy rozpoczynają intensywną rusyfikację lub germanizację Polaków.

Lata 30. – Wielka Emigracja – Polacy wyjeżdżają z kraju, działają na obczyźnie – w Paryżu, Dreźnie, Genewie.

1846 – powstanie krakowskie, utworzenie Rządu Narodowego w Krakowie. Również w tym roku bunt chłopów w Galicji, zwany rabacją, pod wodzą Jakuba Szeli.

1848 – czasy Wiosny Ludów. Mickiewicz organizuje legion polski we Włoszech.

1855 – próby utworzenia legionu polskiego w Turcji (w czasie wojny Turcji przeciw Rosji). Tu umiera Mickiewicz.

1863 – wybuch powstania styczniowego. Także zakończy się klęską. Polacy rozczarowani klęskami powstań uwierzą w nieco inną filozofię – pracy, reform, nauki. Oznacza to nową epokę, a powstanie styczniowe uważa się też za koniec romantyzmu.

Nic dziwnego, że **temat walki o wolność jest ważny w polskim romantyzmie.** Tak się składa, że w Europie też. Początek XIX stulecia to w historii fala buntów narodów zniewolonych przez inne – na przykład Grecji przeciw Turcji, co uwiecznił romantyk malarz Delacroix i romantyk poeta Byron (utwór *Giaur*).

WALKA O WOLNOŚĆ W EUROPIE

1821 – 1829 – walka Grecji o wolność (niepodległość została uznana w 1930 r.).

1825 – powstanie dekabrystów w Rosji przeciwko caratowi.

1830 – rewolucja lipcowa we Francji.

1830 – rewolucja sierpniowa w Belgii.

1848 – Wiosna Ludów – walki o wolność na terenie Włoch, Austrii, Węgier i innych państw Europy.

MOTYWY PODEJMOWANE PRZEWÓRCÓW POLSKIEGO ROMANTYZMU

Literatura romantyzmu wciąż krąży wokół kilku centralnych zagadnień uprzywilejowanych przez romantyków, bo ogarniających ówczesną filozofię, życie polityczne, a nawet życie prywatne twórców. Są to:

MIŁOŚĆ

Miłość to wielki romantyczny temat i to ogólnoeuropejski – nie tylko polski. Wszystko zaczęło się od *Cierpień młodego Wertera* Goethego – jego bohater: wrażliwy, nieszczęśliwie zakochany, wreszcie samobójca stał się wzorem dla większości poetów i kochanków.

Miłość romantyczna – jest miłością tragiczną, nieszczęśliwą, prowadzącą do obłędu i samobójstwa. Stanowi też odbicie w literaturze osobistych losów twórców. W polskiej literaturze wiąże elementy biografii wieszczów z akcją najważniejszych utworów.

NATURA

Natura – jest nie tylko tłem wydarzeń w romantycznych utworach. Natura jest inspiracją dla wyobraźni poetyckiej, żywym i znaczącym elementem świata, współodczuwa cierpienia postaci, stwarza nastrój. Mówi się nawet o panteizmie natury w tej epoce, czyli o całkowitym opanowaniu literatury przez mit przyrody, która organizuje romantyczną wizję świata. Nie traktowano więc natury naukowo – obdarzono ją duszą, natura to „twór żywy i czujący” – z jednej strony idealny, uporządkowany, wiecznie się odradzający, z drugiej pełen grozy, tragiczny i naznaczony śmiercią. Natura towarzyszy wszystkim bohaterom utworów romantycznych, jest materią *Sonetów krymskich*, odgrywa niebagatelną rolę w lirykach Mickiewicza, Słowackiego.

POEZJA

Poezja i rola poety – to ogromnie ważny temat literatury romantycznej. Mit poety to obraz człowieka wyniesionego ponad tłumy, samotnego i wyobcowanego. Poeta jawi się na górskich szczytach, pojedynkuje się z Bogiem, sam walczy o idee narodów. Poezja jest siłą stwarzającą, a zatem niemal mocą Boską. Nawołuje do walki (tyrteizm) lub uspokaja, może być także skarbnicą świętości narodowych i więzią zespalać pokolenia.

Szczególne uwagę warto zwrócić na *Wielką Improwizację*. Wielki temat poezji postawiono tam wobec dylematów etycznych. Konrad – ponieważ tworzy – czuje się równy Stwórcy. Czy ma prawo do żądań, które stawia? Konrad mówi: „taka pieśń jest nieśmiertelność! Ja czuję, nieśmiertelność tworzę. Cóż ty większego mogłeś zrobić – Boże?” Ta poezja omal nie doprowadzi go do zguby.

MESJANIZM

Mesjanizm – jednostki i narodu (temat charakterystyczny dla literatury polskiej). Literatura romantyzmu propagowała mit jednostki, która spełnia misję poświęcenia się za innych, indywidualnie walczy o daną ideę, cechami charakteryzującymi mesjasza są prometeizm i tytanieizm. Mesjaszem w tym rozumieniu był *Konrad Wallenrod* i Konrad z *Dziadów*, tajemniczy zbawiciel „czterdzieści i cztery” czy Kordian. Modne było również hasło mesjanizmu narodowego, czyli interpretowania niewoli Polski jako misji poświęcenia się za inne narody, uznawanie Polski za naród wybrany, za Chrystusa narodów.

WALKA O WOLNOŚĆ

Walka o wolność (temat szczególnie istotny dla romantyzmu polskiego). Patriotyzm i walka o wyzwolenie kraju spod zaborów. Literatura nie tylko ujawnia miłość ojczyzny i pragnienie wolności głoszone przez twórców, także dyskutuje metody walki i sposób działania (mit buntu, spisku, kwestia wallenrodyzmu). Dochodzi do tego postulat utrwalenia dawnej świetności Polski, tyrtejskiego nawoływania do czynu i uświęcenia portretów męczenników sprawy narodowej.

Konrad Grob – *Winkelried pod Sempach*

NAWIĄZANIA LITERATURY ROMANTYCZNEJ DO EPOKI ŚREDNIOWIECZA

Wiek średni odżył w dobie romantyzmu. „Przeskakując” kilka wieków wstecz, romantycy upodobałi sobie tę epokę.

SENTYMENT DO ŚREDNIOWIECZA UJAWNIAŁ SIĘ W ROMANTYZMIE W KILKU FORMACH:

- **Nawiązanie treścią do epoki średniowiecza.** Akcja wielu utworów rozgrywa się właśnie w tej dobie, przypomnijmy *Grażynę*, *Konrada Wallenroda* Adama Mickiewicza.
- **Mit rycerza**, który przejęli, uznali i propagowali romantycy, pochodzi prosto z wieków średnich. To średniowiecze ukształtowało ideał rycerza o nieskazitelnej reputacji, człowieka honoru, do krwi ostatniej walczącego o słuszną sprawę, odważnego i zdolnego do poświęceń. To ten wzorzec moralny odrodził się w dobie romantyzmu.
- **Baśniowość i fantastyka średniowiecznych legend** uaktywniła wyobraźnię romantyków. Smoki, jaszczury, uwięzione księżniczki, turnieje rycerskie wprost z literatury średniowiecza przeszły do świata utworów romantycznych. Przypomnijmy *Rękawiczkę* Schillera.
- **Kult kobiety** – damy rycerskiego serca. O nią i w jej imieniu toczono pojedynki. Tylko jej ręka i serce mogły uszczęśliwić rycerza, a odmowa była jego tragedią. Dama była nieskazitelna. Ten właśnie mit stał się źródłem nieszczęśliwej miłości romantycznej i swoistego kultu kobiety anioła wyznawanego w romantycznej literaturze. Zły los staje się przyczyną tragedii miłosnej, kobieta prawie zawsze pozostaje bez skazy.
- **Kult Matki Boskiej.** Średniowiecze w swej uduchowionej, religijnej namiętności składało hołd Matce Chrystusa, Najświętszej Marii Pannie. Romantyzm także. Zauważmy, że wiele jest kłótni z Bogiem, szermierki słownej, buntu – ale nigdy wobec Marii.
- **Kult dawnych, rycerskich bohaterów.** Romantycy „wywoływali” duchy przeszłości, aby znaleźć wzorce postępowania dla swojego pokolenia. Roland, Zawisza, Jagiełło... Najlepiej udowadnia to hasło zawarte w *Kordianie* Słowackiego: „Polska Winkelriedem narodów!” Winkelried – wódz średniowieczny, Szwajcar, który podczas bitwy ogarnął wroga włócznią i wbił sobie w pierś, by jego towarzysze mogli przejść. „Winkelried ożył!” – oznajmia Słowacki. To kolejny akcent średniowieczny w romantyzmie.

Twórcy polskiego romantyzmu

Adam Mickiewicz

- jeden z najważniejszych polskich twórców – jego dzieła staną się kanonem polskiej literatury.
- rozpoczął polski romantyzm zbiorem *Ballady i romanse*
- był piewą polskości, tradycji szlacheckiej i czynu patriotycznego
- wprowadził do literatury fantastykę, ludowe podania, mistycyzm
- twórca **wallenrodyzmu** – sposobie walki metodą podstęp i zdrady, ale w słusznym celu (*Konrad Wallenrod*)
- twórca idei **mesjanizmu narodowego** i typu bohatera romantycznego.
- utrwalił w poezji pejzaże egzotyczne i swojskie (*Sonety krymskie*, *Pan Tadeusz*)
- stworzył biblię polskiego domu i portret szlachty w *Panu Tadeuszu*
- jak nikt inny ujął i propagował temat patriotyczny
- stworzył pierwszy dramat romantyczny – *Dziady*
- *Ballady i romanse* (ballady)
- *Konrad Wallenrod*, *Grażyna* (powieść poetycka)
- *Sonety krymskie* (sonety)
- *Dziady* (dramat romantyczny)
- *Pan Tadeusz* (epopeja)

Juliusz Słowacki

Wieszcz nr 2 – przez wielu uważany za twórcę bardziej intelektualnego, ale trudniejszego do zrozumienia, dalszego odbiorcom. Tworzył w cieniu wielkiego kolegi, doceniono go później. Twórca szekspiryzmu romantycznego i poematu dygresyjnego.

- *Kordian* (dramat romantyczny)
- *Beniowski* (poemat dygresyjny)
- *Balladyna* (tragedia)
- *Fantazy* (dramat)

liryka: *Hymn* (*Smutno mi, Boże...*), *Testament mój*, *Rozłączenie*, *Grób Agamemnona*

Zygmunt Krasiński

Poeta – romantyk – arystokrata. Pozostawi dzieło o abstrakcyjnej rewolucji – jego twórczość jest najmniej patriotyczna, sam poeta odbiega od pozostałych – różni się pochodzeniem, poglądami i chyba talentem.

- *Nie-Boska komedia* (dramat romantyczny)
- *Psalmy przyszłości*
- *Przedświt* (poemat)

Cyprian Kamil Norwid

Najmłodszy romantyk, „spóźniony” – prawdopodobnie najwybitniejszy poeta XIX w. Tworzy poezję nowatorską, trudną, wyznawca kultu wielkich jednostek.. Odkryty i doceniony dopiero w Młodej Polsce.

- *Promethidion*, cykl *Vade-mecum*, *Bema pamięci żałobny-rapsod*

Aleksander Fredro

Najwaniejszy polski komediopisarz (*Zemsta*, *Śluby panieńskie*).

Literatura – Kalendarium

1801-1830, Polska

- Napisany po francusku *Rękopis znaleziony w Saragossie* **Jana Potockiego** to wybitne, ostatnie dzieło oświeceniowego rokoka wedle jednych interpretacji, a pierwsze romantyczne według innych.
- Na początku wieku trwa **klasycyzm**, ale dominuje **sentymentalizm**:
- *Sofiówka* **Stanisława Trembeckiego**.

Spór o romantyzm:

- **Kazimierz Brodziński** *O klasyczności i romantyczności tudzież o duchu poezji polskiej* (1818, jedna z umownych dat początku polskiego romantyzmu).
- Adam Mickiewicz:**
 - *Ballady i romanse* (1822, druga z umownych dat początku polskiego romantyzmu),
 - *Dziady* cz. II i IV,
 - *Grażyna* (1823) – ludowość, fantastyka, romantyczne widzenie świata, początki problematyki narodowo-wyzwoleńczej; utwory napisane na zesłaniu w Rosji, po procesie młodzieży wileńskiej (1824 r.):
 - *Sonety krymskie* (1826 r.)
 - *Konrad Wallenrod* (1828 r.).

Szkoła ukraińska:

- Antoni Malczewski *Maria*,
- Seweryn Goszczyński *Zamek kaniowski*.
- **Maurycy Mochnacki** *O literaturze polskiej w wieku XIX* – początki polskiej krytyki literackiej.
- **Juliusz Słowacki:** w roku 1830 liryki powstańcze.

1831 – 1860, Polska

Na emigracji rozkwit romantyzmu.

- Adam Mickiewicz:**
 - *Księgi narodu polskiego i pielgrzymstwa polskiego*,
 - *Dziady* cz. III (1832 r.) – idea mesjanizmu narodowego;
 - *Pan Tadeusz* (1834 r.) – nostalgiczne wspomnienie piękna tradycji i przeszłości szlacheckiej;
 - *Liryki lozańskie* – gorzki rozrachunek z życiem.

Juliusz Słowacki:

- *Kordian* (1834 r.) – Mickiewiczowskiej idei: Polska Chrystusem narodów przeciwstawiona myśl: Polska Winkelriedem narodów;
- *Grób Agamemnona* – polemika z tradycją szlachecką, negatywna ocena sarmatyzmu jako winnego upadku Polski;
- *Beniowski* – poemat dygresyjny, z ironią i autoironią prezentujący współczesność.

Zygmunt Krasiński:

- *Nie-Boska komedia* (1835 r.) – katastroficzna wizja rewolucji;
- *Psalmy przyszłości* – gloryfikacja tradycji szlacheckiej.

Cyprian Kamil Norwid:

- *Promethidion* – idea sztuki jako podstawowego czynnika odrodzenia narodowego i społecznego.

W kraju

- dramaty **Aleksandra Fredry**,
- wielka popularność zapomnianych dziś poetów **Władysława Syrokomli**, **Teofila Lenartowicza**.
- Inni poeci krajowi to **Wincenty Pol** i **Kornel Ujejski**.
- Powieści pisze **Józef Ignac Kraszewski**.

Świat

1801-1830

- **Johann Wolfgang von Goethe** *Faust* cz. I (cz. II w 1832 r.) – wątki klasyczne i romantyczne.
- **August Wilhelm Schlegel** *Kurs literatury dramatycznej* – cykl wykładów określających, czym jest romantyzm.
- **Walter Scott** *Wawrley, Ivanhoe* – romantyczne powieści przygodowe.
- **George Byron** *Giaur, Korsarz* – powieści poetyckie o skomplikowanym toku wydarzeń, wprowadzające tajemniczy koloryt i równie tajemniczego bohatera.
- **Jacob i Wilhelm Grimmowie** *Baśnie*;
- **Mary Shelley** *Frankenstein* – niezwykła wyobraźnia, często okrutna, dająca podstawy późniejszej, także współczesnej fantastyce.
- **Aleksander Puszkina** *Eugeniusz Oniegin* – poemat miłosny.

1831-1860, świat

- **Alfred de Musset** *Spowiedź dziecięcia wieku* i **Michał Lermontow** *Bohater naszych czasów* – rozrachunek z romantyzmem.

WIELCY POLSCY ROMANTYCY

– BIOGRAFIA I TWÓRCZOŚĆ

ADAM MICKIEWICZ

DZIECIŃSTWO SIELSKIE, ANIELSKIE

Adam Bernard Mickiewicz urodził się 24 grudnia 1798 roku w Zaosiu koło Nowogródka. Rodzicami poety byli Mikołaj Mickiewicz, komornik i adwokat, oraz Barbara z domu Majewska. To właśnie ukochana matka ofiarowała synka pod opiekę Matki Boskiej Ostrobramskiej, gdy jako małeńki chłopczyk wypadł z okna. Choć rodzina była raczej biedna, dzieciństwo miał poeta bez troski. Przerwała je śmierć ojca w 1812 r.

JAK TO WIDAĆ W DZIELACH?

„Kraj lat dziecinnych” pokazał Mickiewicz przede wszystkim w *Panu Tadeuszu*. Znalazł się tam opis wypadku z wczesnego dzieciństwa (w inwokacji: „Gdy od płaczącej matki pod Twoją opiekę/ Ofiarowany, martwą podniosłem powiekę”) i znane pocie z pierwszych lat życia miejsca i nazwiska (zabójcą jednego z dziadków poety był niejaki Jan Soplica...).

Czym były związki filomatów i filaretów?

Działalność w obu związkach jest charakterystycznym rysem studenckich czasów Adama Mickiewicza – ważnym epizodem w jego biografii.

1817 rok – to data założenia związku filomatów. Filomata oznacza „miłośnik wiedzy”, tak więc filomaci stawiali sobie cele samokształcenia i szerzenia nauki, wkrótce jednak także dołączyli do swojego programu cele polityczne, wolnościowe.

Był to związek tajny. Należeli doń:

- Adam Mickiewicz,
- Tomasz Zan,
- Jan Czeczot,
- Józef Jeżowski,
- Onufry Pietraszkiewicz,
- Franciszek Malewski.

Filomaci krzewili tradycję jeszcze oświeceniową, pierwsze pisane przez nich utwory były utrzymane w konwencji klasycznej.

CZAS SZKOŁY – WILNO

Po ukończeniu szkoły prowadzonej w Nowogródku Mickiewicz rozpoczął studia na Uniwersytecie Wileńskim. Wybrał wydział filologiczno-historyczny, bo tam otrzymał stypendium. W czasie studiów, w roku 1817, założył z przyjaciółmi tajne stowarzyszenia: Towarzystwo Filomatów i Zgromadzenie Filaretów.

Jak to widać w dziełach?

Cele towarzystw oraz nastroje radości ze wspólnego działania znajdujemy w *Pieśni filaretów* i *Odzie do młodości* – obydwie utwory z roku 1820.

LOS NAUCZYCIELSKI – KOWNO

Po ukończonych w 1819 roku studiach trzeba było odpracować stypendium. Mickiewicz pracował jako nauczyciel w Kownie – szczerze tej pracy nie lubił! W tym czasie zakochał się w Maryli Wereszczakównie, a także lepiej poznał litewski folklor.

JAK TO WIDAĆ W DZIELACH?

Fascynacja ludowością zaowocowała debiutanckim tomem *Ballady i romanse* z 1822 roku – a także II częścią *Dziadów*. Echa nieszczęśliwej miłości do Maryli, późniejszej pani Puttkamerowej, znajdziemy w niektórych balladach (np. *Kurhanek Maryli*), ale przede wszystkim w IV części *Dziadów* z 1823 roku Zrozpaczonego Gustawa opuściła ukochana (Maryla – nieprzypadkowa zbieżność imienia...), by poślubić bogatszego. Ukochanej poświęcił też poeta wiele pięknych wierszy, między innymi *Do M****, *Niepewność*.

PROCES – WILNO – WYJAZD DO ROSJI

W 1823 r. władze rozpoczęły aresztowania filomatów i filaretów. Także Mickiewicz trafił na kilka miesięcy do wileńskiego klasztoru Bazylianów zamienionego na więzienie. W 1824 r. zapadł wyrok: nakaz opuszczenia Litwy i osiedlenia się w głębi Rosji. Mickiewicz wyjeżdża do Petersburga, potem do Odessy (latem 1825 r. odbywa wycieczkę na Krym), następnie do Moskwy (tu poznaje Puszkina, a także poetów dekabrystów) i wraca do Petersburga, gdzie w 1828 r. zostaje wydany *Konrad Wallenrod*.

JAK TO WIDAĆ W DZIELACH?

Klasztor Bazylianów to ważne miejsce akcji w III części *Dziadów*. Pokazuje tam poeta swoich przyjaciół z towarzystw filomatów i filaretów, podejmuje wątek aresztowania, procesu, męczeństwa patriotów. W *Konradzie Wallenrodzie* tworzy teorię spisku i zdrady.

PODRÓŻ DO ROSJI

Sonety krymskie opisują orientalne krajobrazy. Znów III część *Dziadów*, tym razem część pt. *Ustęp*. Mamy tam przejmujący obraz rosyjskich realiów, a także fragment bezpośrednio poświęcony dekabrystom – wiersz *Do przyjaciół Moskali*.

EMIGRACJA – OWSTANIE

Zagrożonemu aresztowaniem za *Konrada Wallenroda* Mickiewiczowi udaje się uciec z Rosji 15 maja 1829 roku. Rozpoczyna się w jego życiu okres emigracji, czas podróży. Zwiedza Niemcy – Berlin, Wimar, gdzie spotyka się z Goethem, także Bonn. Potem Włochy – Wenecję, Florencję, Rzym, Neapol, Sycylię. Z Zygmuntem Krasińskim wybrał się też na wycieczkę do Szwajcarii.

Wiadomość o wybuchu powstania listopadowego dotarła do Mickiewicza w grudniu 1830 roku Z nie wyjaśnionych przyczyn poeta wracał do Polski przez... Paryż.

EMIGRACJA – POWSTANIE

Zagrożonemu aresztowaniem za *Konrada Wallenroda* Mickiewiczowi udaje się uciec z Rosji 15 maja 1829 roku. Rozpoczyna się w jego życiu okres emigracji, czas podróży. Zwiedza Niemcy – Berlin, Wimar, gdzie spotyka się z Goethem, także Bonn. Potem Włochy – Wenecję, Florencję, Rzym, Neapol, Sycylię. Z Zygmuntem Krasińskim wybrał się też na wycieczkę do Szwajcarii.

Wiadomość o wybuchu powstania listopadowego dotarła do Mickiewicza w grudniu 1830 roku Z nie wyjaśnionych przyczyn poeta wracał do Polski przez... Paryż.

Nie udało mu się przyłączyć do powstańców – w sierpniu 1831 r. dotarł do Wielkopolski i tam pozostał do wiosny roku 1832, odwiedzając okoliczne dwory szlacheckie i... romansując! Z Wielkopolski wyruszył Mickiewicz do Drezna (tu wiosną 1832 r. powstała *Dziadów* część III), a potem razem z Wielką Emigracją ruszył do Paryża. Tam właśnie spędził resztę życia, napisał *Pana Tadeusza*. W tym też czasie ożenił się z Celiną Szymanowską i musiał dbać o byt coraz liczniejszej rodziny (miał sześcioro dzieci). Pracował m.in. jako profesor literatury łacińskiej w Lozannie – w latach 1839–1840.

Potem, w latach 1840–1844, wykładał literatury słowiańskie w paryskim College de France.

JAK TO WIDAĆ W DZIELACH?

Wobec braku własnych doświadczeń powstańczych zapisywał Mickiewicz cudze: w tym czasie powstają *Reduta Ordona*, *Śmierć Pułkownika*, *Nocleg*. Nie podejmuje poeta dyskusji o przyczynach klęski powstania – uzna ten temat za zbyt bolesny, by o nim pisać od razu (zob. *Epilog do Pana Tadeusza*). Niewątpliwie III część *Dziadów* jest patriotycznym głosem, próbą rehabilitacji za nieobecność w czynie powstańczym. *Pan Tadeusz* przypomina czasy świetności ojczyzny. Zniechęcenie i rozgoryczenie wieku późnego widać wyraźnie w lirykach lozańskich, np. *Nad wodą wielką i czystą...* czy *Polaty się lzy...*

OSTATNIA DEKADA

W ostatniej dekadzie swego życia Mickiewicz zaangażował się w działalność polityczną. Należał do założonego przez Andrzeja Towiańskiego Koła Sprawy Bożej, w czasie Wiosny Ludów zorganizował w Rzymie Legion Polski. W 1849 roku założył w Paryżu radykalną *Trybunę Ludów*, która po kilku miesiącach została zamknięta. Pod koniec życia, od roku 1852, pracował poeta w Bibliotece Arsenału.

W roku 1855 wyjechał na Wschód – wojna krymska obudziła w nim nadzieje na polską niepodległość. Zmarł w Konstancynie 26 XI 1855 r.

JAK TO WIDAĆ W DZIELACH?

Myśli polityczne Mickiewicza były inspiracją dla wielu późniejszych twórców, a zawarł je poeta nie tylko w artykułach z *Trybuny Ludów*, lecz zwłaszcza w napisanym dla swego legionu *Składzie zasad* z 1848 roku. Były to poglądy bardzo nowoczesne: wolność słowa i wyznania, równość obywateli, w tym także kobiet i przedstawicieli mniejszości narodowych.

Inaczej rzecz się miała z filaretami. Jak powstali filareci?

Jeszcze w 1820 r. Tomasz Zan założył oficjalnie, legalne Koło Promienistych. Lecz ponieważ „promieniści” wysuwali hasła wyzwoleńcze – koło rozwiązano. W to miejsce Zan powołał natychmiast nowy, tajny już związek – filaretów. Filareta znaczy „miłośnik cnoty”.

Filareci byli bardziej niż filomaci radykalni, odrzucili też reguły klasyczne zwracając się ku świeżemu duchowi romantyzmu. Część filomatów (w tym Mickiewicz) przeszła do grupy filaretów.

Rok 1823 przyniósł falę aresztowań, proces, zesłania członków obu związków, a tym samym kres ich istnienia. Tym niemniej był to ważny epizod w życiu Mickiewicza – odnajdujemy go w wielu wątkach twórczości poety, m.in. w *Dziadach*. Części III.

POEZJA

WAŻNY WERSZ – „ODA DO MŁODOŚCI”

SENS I PRZESŁANIE „ODY DO MŁODOŚCI”

Znaczenie

Swoisty hymn młodych, dowód na to, jak ważnym ideałem i wartością dla romantyków była młodość. Jest ona zdolna czynić cuda, poruszyć świat, zwyciężyć zaskarżale zło. Przeciwwstawia na jej starość, przedstawiona tu została z obrzydzeniem i pogardą: „Bez serc, bez ducha, to szkieletów ludy”...

Gatunek

Oda – z greckiego *ôdē*: pieśń – to starożytny gatunek poezji bohater-skiej, opiewającej czyny i postawy herosów we wzniosłym, patetycznym stylu, z elementami retoryki, wykorzystujący motywy mitologiczne.

- Utwór jest apostrofą do potężnej młodości – wartości o niezwyklej sile. Oto młodość jest w stanie „przywiąć skrzydła do ramion”, wynieść.
- We wstępie utworu łatwo odczytać pragnienie lotu wzwyż, ponad ziemię, wysoko do jasności słońca. Lot taki dokonuje się w wyobraźni twórcy. Jest to nowe ujęcie podmiotu mówiącego, kreuje romantyczny etos poety, który na podobieństwo Stwórcy patrzy na świat i ludzi z kosmicznej perspektywy. Będzie przywódcą wydającym rozkazy.
- Co widać z lotu ptaka? Ziemia jawi się jako obszar gnuśności zalany odnętym, skryty ciemnością, zaś na jej powierzchni – samolubny, samotny w swoim egoizmie „płaz w skorupie” – metaforyczne uosobienie starych klasyków. Lecz nad tą smutną planetą błyska jakaś jutrzienka – oznacza zmiany – młodość. Następuje kolejna apostrofa – do młodych przyjaciół, o to, by działać wspólnie, z poświęceniem i w myśl hasła oko za oko – „gwałt niech się gwałtem odciska”...
- Utwór zawiera wiele nakazów: zwalczaj w sobie słabość, weź za wzór Heraklesa – „Dzieckiem w kolebce kto łeb urwał Hydrze / ten młody zdusi Centaury” – tylko ktoś wyjątkowy może przewodzić pozostałym.
- Utwór kończy optymistyczna wizja – jesteśmy świadkami chwili, gdy „świat rzeczy stanął na zrębie” – czyli zaczyna istnieć od początku i „pryskają nieczule lody”, pojawia się jutrzienka swobody zapowiadająca „zbawienia słońce”.

„ODY DO MŁODOŚCI” – UTWÓR KLASYCZNY CZY ROMANTYCZNY?

Jest to wczesny utwór Adama Mickiewicza – ma jeszcze wiele cech klasycznych, choć zapowiada już ideologię romantyczną.

ELEMENTY OŚWIECENIOWE (KLASYCYSTYCZNE):

- motywy mitologiczne (lot ikaryjski, porównanie siły młodości do mocy Heraklesa);
- wysoki ton metaforyki utworu („nektar żywota”, „nowości kwiat”);
- dwudzielna kompozycja: kontrast między obrazami gnuśnej starości i rewolucyjnej młodości;
- wykrzyknienia i apostrofy charakterystyczne dla stylu retorycznego („Młodości! dodaj mi skrzydła!”);
- propagowanie ideałów oświeceniowych: wiara w możliwość ulepszenia świata; wiara w przyjaźń i braterstwo; jednostka podporządkowana zbiorowości – przekonanie o wyższości działań zbiorowych nad indywidualnymi;
- sam gatunek – oda należy do gatunków klasycznych i ma rodowód antyczny.

ELEMENTY ROMANTYCZNE:

- podmiot liryczny jako jednostka wybitna, romantyczny przywódca;
- namiętność, entuzjazm, pragnienie gwałtownych zmian;
- kultywowanie młodości jako potężnej siły twórczej (kreacyjnej), negowanie starości jako wartości samej w sobie; młodość wylatuje nad poziom, to romantyczna wizja jednostki wywyższonej ponad tłum;
- romantyczne hasła buntu, przekraczania granic wyznaczonych przez myślenie racjonalne, kierowanie się intuicją i romantycznym „szałem”; wiara w entuzjazm – ruszmy z posad bryłę świata;
- leksyka łamiąca zasadę decorum (odpowiedniości formy i treści), na przykład: „wody trupie”, „płaz w skorupie”. Według norm klasycznych nie ma na nie miejsca w odzie.

PRZEGLĄD „BALLAD I ROMANSÓW”

Ballady i romanse jest to zbiór utworów wyrastających z ludowych podań i opowieści, pełny baśniowej fantastyki, tajemniczości i – prezentujący ludowy kodeks moralny. To pierwsze, na wskroś romantyczne dzieło Mickiewicza. Ważna jest ballada *Romantyczność* – jest bowiem programowa, to poetycka polemika z ideałami klasycznymi. Przedmiotem sporu jest wizja dziewczyny rozmawiającej z duchem kochanka. Inaczej interpretują ból i widzenie Karusi ludzie ją znający, inaczej zaś mędrzec (szkiełkiem i okiem mierzący świat). Poeta, rzecz jasna, opowiada się po stronie ludu i dziewczyny.

„ROMANTYCZNOŚĆ”

Ballada *Romantyczność* manifestem programu literatury romantycznej w Polsce.

Ta ballada jest głosem w dyskusji klasyków z romantykami. Bezpośrednio prezentuje romantyczny punkt widzenia na sprawę tego świata – ukazuje, czym jest romantyczność.

Co się dzieje?

Na rynku małego miasteczka młoda dziewczyna Karusia zachowuje się jak szalona – rozpacza, wyciąga do kogoś ręce. Z jej słów wynika, że rozmawia ze zmarłym Jasieńkiem, swoim ukochanym. Widmo zmarłego wydaje się rzeczywistość obecna – „zimny, biały jak chusta” – oto jego wizerunek. Wokół rozpaczającej Karusi zbiera się gawieź. Prosi ludzie nie widzą wprawdzie zmarłego, lecz wierzą, że jest obok ukochanej, gdyż „on ją kochał za żywota”. Jak interpretować całe to wydarzenie? Lud prosty, który zebrał się wokół, wierzy nieszczęśliwej, iż widzi ona Jaśka, uprawnia ją do tego ich wielka miłość. Lecz wśród tłumu pojawia się starzec – osobnik reprezentujący wiedzę i naukę, słowem, pojęcia klasyczne. Starzec szydzi z całej sprawy, wyśmiewa zabobon ludu i brednie dziewczyny, ogłaszając, iż w myśl nauki duchów po prostu nie ma. Narrator ballady, poeta, opowiada się po stronie ludu. Jako argumentów używa dwóch głównych pojęć romantycznych: uczucia i wiary. „Dziewczyna czuje”, a gawieź „wierzy głęboko” – i to wystarczy, by zaprzeczyć prawom nauki. Słynne są słowa:

*Czucie i wiara silniej mówią do mnie
Niż mędrca szkiełko i oko.*

Powyższy cytat jest kwintesencją romantycznej ideologii, która zmienia hierarchię wartości: nie nauka i mądrość są najważniejsze w poznaniu świata, lecz czucie i wiara. Jest to głos w klasyczno-romantycznej polemice, głos, który przyznaje rację dziewczynie i ludowym wierzeniom.

Balladę kończy nakaz „Miej serce i patrzaj w serce”, który także jest hasłem ideologii romantycznej.

Szekspirowskie motto utworu

*Zdaje mi się, że widzę... gdzie?
Przed oczyma duszy mojej.*

Te słowa to równouprawnienie ludzkiej wyobraźni, to myśl, że uczucie jest tak samo ważne jak myślenie.

„LILIE” BALLADA O MĘŻOBÓJSTWIE

Co się dzieje?

Rzecz dzieje się za czasów króla Bolesława Śmiałego, który wydał srogi rozkaz kary śmierci dla niewiernych żon swoich wojów. Bohaterka ballady – pani – „nie dochowała wiary”, gdy jej mąż był na wojnie. Nie zamierzała jednak przyznać się do winy i zabiła męża, pochowała go głęboko, a na grobie zasiała lilie (stąd tytuł). Nadjeżdżają bracia rycerza, twierdząc, że brat wojnę przeżył, że wyprzedził ich tylko w drodze do dworu, że pewnie zbłądził i wkrótce nadjedzie. A zatem czekają... Bohaterkę dręczy strach, biegnie do chaty pustelnika po radę, lecz starzec ją uspokaja – wszak tylko mąż – ofiara – wie o zbrodni. A bracia powoli zapominają, pragną pozostać z panią na zawsze, obaj kochają niecną niewiastę, obaj proszą ją o rękę. Pani znów biegnie do pustelnika. Ten radzi zdać się na los – niech obaj uplotą wieńce z kwiecica, ten, którego wieniec pani wybierze, będzie mężem. I tak się stało. Lecz obaj bracia zerwali na wieńce lilie z grobu zabitego. Gdy kobieta dokonała wyboru, zatrząsł się kościół w posadach, zjawił się duch małżonka i dokonał zemsty: wszyscy zapadli się pod ziemię!

O co chodzi?

Wyraźnie obserwujemy problem winy i kary, tak jak w *Makbecie* Szekspira, jeden zły czyn pociąga za sobą kolejne, i nie ma zbrodni doskonalszej – jeśli nie ten świat – to zaświaty wymierzą zbrodniarzowi sprawiedliwość.

Ballada ukazuje wielką ludową prawdę moralną, przekonanie o nieuniknionym charakterze kary za popełnione zbrodnie. Starzec rzecze: „Nie masz zbrodni bez kary” Ma więc ballada *Lilie* wymiar moralny.

Portret Adama Mickiewicza

„ŚWITEŻ” – BALLADA O ZATOPIONYM MIEŚCIE

Co się dzieje?

Świteż rozpoczyna się wspaniałym opisem przestrzeni – ciemnego boru Płuzyn, jeziora, które w nocy jest sprawcą romantycznego, optycznego złudzenia:

*Gwiazdy nad tobą i gwiazdy pod tobą,
I dwa obaczysz księżyce.*

Człowiek czuje się zamknięty w kosmicznej kuli, zarazem w ciemności dzikiego boru. Noc i ciemność, a także bliskość natury to typowo romantyczne cechy.

W mrocznej scenarii boru nad Świtezią dziwne dźwięki wskrzeszają stare dzieje. Oto tu, gdzie dziś rozciąga się jezioro, dawniej był wspaniały, litewski gród. Mężczyzn grodu wezwał księżę Mendog, by pomogli mu w walce z carem. Kobiety pozostały same i na miasto napadła Ruś. Córka Tuhana próbowała zapobiec tragedii, wznosząc modły do Boga i protestując przeciw pogańskiemu pomysłowi samounicestwienia, bowiem mieszkanki grodu, aby uniknąć hańby, pragnęły dokonać samobójstwa i zniszczyć wszelkie bogactwa. Lecz Bóg wysłuchał Tuhanowej córki. Zesłał na wszystkich biel i miękkość. Zamienił miasto w jezioro, a ludzi w kwiaty i zioła. Kwiaty „cary” miały moc trucicielską i doświadczyli tego „car i ruska zgraja”.

O co chodzi?

Świteż jest romantyczną interpretacją danego zjawiska – jak powstało jezioro Świteż, jej cechy to fantastyka, tajemniczość, historyzm, świat przyrody. Po prostu mistrzowski popis poety romantyka.

„ŚWITEZIANKA” – BALLADA O GRZECHE NIEWIerności

Co się dzieje?

Oto młody panicz uwiódł Krysię – piękną, lecz naiwną wieśniaczkę. Efektem romansu było nieślubne dziecko. Niecny panicz porzucił dziewczynę i ożenił się z kobietą równego sobie stanu. Nieszczęsna rzuciła się w odmęty wody, pozostawiając swoje dziecko wiernemu słudze. Lecz co dzień wieczorem wyłaniała się w rybiej postaci z toni jeziora, przemieniała w kobietę i karmiła dziecko. Pewnego dnia panicz z żoną wybrali się w tamte okolice na spacer, z którego... już nie powrócili. Tylko wierny sługa wiedział, co się stało – skojarzył z całą tajemniczą sprawą dwa nowe kamienie przypominające ludzkie postacie.

Czyżby rybka dokonała zemsty, zamieniając nowożeńców w glazy? Krzywda niewinnej dziewczyny została pomszczona. Zbrodnią, w mniemaniu prostego ludu, było uwiedzenie Krysi. Karą – czyn rybki.

„RYBKA” – BALLADA O ZBRODNI UWIEDZENIA

O co chodzi?

O kodeks etyczny: *Rybka* jest wykładnią ludowej moralności i wiary w sprawiedliwość.

Co się dzieje?

Sprytna świtezianka wystawiła na próbę ukochanego. Najpierw – na randkach z tajemniczą dziewczyną nad błyszczącą Świtezią, w blasku księżyca ów młodzieniec przysięgał jej miłość i wierność na wieki. By go sprawdzić, świtezianka zmieniła się w czarownicę, kuszącą „dziewiczą piękność”. Młodzieniec dał się skusić – i wówczas rozpoznał swoją pierwszą miłość. Jego zbrodnia – złamanie przysięgi. Kara – zostaje wciągnięty w wir wodny i utopiony. A jego dusza zostanie zaklęta w drzewie. Moralność ludowa doby romantyzmu była najwyraźniej niezłomna, najwyżej ceniła szczerłość uczuć i wierność danemu raz słowu.

O co chodzi?

O winę i karę. Kolejna ballada – wykładnia ludowej moralności.

„SONETY KRYMSKIE”

Sonety krymskie – cykl utworów rejestrujących doznania poety podczas podróży na Krym. Przepelnione orientalizmem, tęsknotą wędrowca, poczuciem samotności, zachwytem nad pięknem natury.

„STEPY AKERMAŃSKIE”

(Wpłynąłem na suchego przestwór oceanu...)

Część opisową zajmuje poetycki obraz okolic Akermanu nad Dniestrem. Świat przedstawiony poeta ujmując w płynnym ruchu – step to suchy ocean, wóz brodzi jak łódź, łąki falują – podróż przypomina rejs po morzu. Noc. Samotność podróżnika wśród ciemności i gwiazd. Z dała lśni jakiś blask. Poeta snuje domysły: czy to jutrenka, czy blask Dniestru, czy „lampa Akermanu”.

Cóż jest istotą utworu?

Czy poza nastrojowym opisem i porównaniem stepowych traw do morskich fal jest tu coś jeszcze? Jest. Nagły bezruch i cisza – tak wielka, że aż słychać szelest węża w trawie, sznur ciągnących żurawi, kołysanie motyla. Cóż może czuć człowiek zanurzony w takiej symfonii ciszy? Tęsknotę. A zatem poeta wyteża słuch, żeby usłyszeć głos z Litwy. I kończy smutno: „Jedźmy, nikt nie woła!”. To pełne goryczy stwierdzenie podkreśla samotność poety, przypomina nieszczęśliwą miłość, smutny los jego przyjaciół – cisza od strony Litwy oznacza tu także brak buntu i sprzeciwu – pogodzenie się z losem.

„BURZA”

Sonet IV cyklu wprowadza nas w świat zgoła inny niż *Stepy akermańskie*. Nie ma tu ciszy ani szelestów – jest dynamika i groza burzy. Szaleństwo żywiołu – zdarte zagle, ryk wód, wicher z tryumfem zawył... Można powiedzieć – obraz końca świata. Spotęgowany ruch, dźwięk i lęk. Żywioł znajduje romantyczne uosobienie – oto po grzbietach fal schodzi na pokład „geniusz śmierci” – fantastyczna, pełna mocy postać. Na pokładzie rozmaici ludzie różnie reagują w godzinie śmierci: jedni się modlą, inni płaczą, jeszcze inni się żegnają... Jest też ktoś samotny – wiadomo, poeta romantyczny, odwrócony od innych, nieodczuwający lęku. Jednak nie z powodu odwagi. Jest to nieszczęśnik, który już nie ma sił, nie ma wiary i nie ma nikogo, z kim mógłby się żegnać. Sonet wspaniale obrazuje siłę żywiołu i kruchość człowieka. Ukazuje też, że godzina śmierci jest sprawdzianem ludzkości, lecz nie jest jeszcze najgorszą klęską – stokrotnie gorsza jest samotność i niechęć do życia.

Ważne jest nie to, co się dzieje na statku, ale stan świadomości, sytuacja emocjonalna bohatera lirycznego, którego samotność jest tak wielka, że nieszczęśnik nawet nie potrafi się modlić.

„BAKCZYSARAJ”

Sonet VI – trzy pierwsze strofy to realistyczny opis dawnej stolicy chanów krymskich – Baczysaraju. Coś, co niegdyś tętniło życiem, oznaczało władzę i potęgę – ulega unicestwieniu. Szarańcza skacze po tronach, rośliny wdarły się do pałaców, przyroda wraca na stare swoje siedlisko – słowem ruina, niszczące dzieło czasu, upadek dawnej świetności. Pozostała tylko fontanna w środku haremu, źródło, które wciąż bije. Woda to symbol życia i wiecznego trwania, lecz tu głos jej urąga uznanym przez świat wartościom – źródło pozostało, podczas gdy przeszły miłość, potęgę i chwałę. Ruina pałacu budzi zadumę obserwatora – refleksję o przemijalności doczesnego świata. Ta myśl, jakby wprost z baroku, stanowi treść czwartej strofy.

Józef Oleszkiewicz *Portret Adama Mickiewicza*

„AJUDAH”

Sonet XVIII, zamykający cykl – już we wstępie zarysowuje autor typowo romantyczny obraz: oto przed oczami odbiorcy wyrasta wielka góra – Ajudah (góra – niedźwiedź). „Wsparty na Judahu skale” rozmyśla bohater romantyczny. Cóż widzi? Oto spienione fale, podobne do ławic wielorybów, uderzają o podnóże góry. Gdy odbiegają – pozostawiają po sobie muszle, perły i korale. Widok ten wzbudził oryginalną refleksję twórcy: góra Ajudah jest jak serce poety, fale morskie – to namiętności, które je atakują, budząc natchnienie twórcze. Gdy odbiegają – pozostają po nich nieśmiertelne pieśni – czyli skarby takie jak perły i korale. To poetyckie skojarzenie przywołało typowy dla epoki temat – poezji i poety, osamotnionego, lecz nieśmiertelnego dzięki swojej sławie.

„CZATYRDAH”

Sonet XIII wyraża odwieczny okrzyk cierpienia kruchego, wątłego, łatwo zniszczalnego człowieka, który wznosi swoje ręce do tego, co wieczne, monumentalne, niezniszczalne – tu to zwalista góra Czatyrdah. Zrozpaczony muzułmanin odprawia modły u podnóża góry, wylicza swoje ludzkie nieszczęścia: suszę, szarańczę, wojnę – wciąż te same od pokoleń. Lecz Czatyrdah tkwi nieruchomy i obojętny na ludzkie cierpienie. Poeta opisuje go jak człowieka, niemal widoczne są: płaszcz lasu, turban z chmur i nieme, modlitewne zapatrzenie na niebo. Góra – pośrednik między człowiekiem a Bogiem – wciąż milczy. Zbyt słaby głos istoty ludzkiej, sam muzułmanin zbyt drobną jest kruszyną, by wzruszyć głaz. Ostatnie wersy zawierają lęk człowieczy, bolesne pytanie i podejrzenie: czy Bóg jest taki jak jego dzieło Czatyrdah – wielki, potężny i obojętny na ludzkie wołanie?

Wyjątkowość tego sonetu polega na tym, że narratorem lirycznym jest nie Pielgrzym, ale przewodnik Mirza, mieszkaniec Krymu. Posługuje się orientальnym słownictwem, odwołuje do skojarzeń właściwych muzułmaninowi:

„o minarecie świata!”,
„o gór padyszachu”,
„jańczary strachu”,
„turban z chmur”.

JULIUSZ SŁOWACKI

Dziesięć lat młodszy od Mickiewicza, drugi wieszcz polskiego romantyzmu wcale się z pierwszym nie po-lubił. Gdy przyjechał do Paryża, Mickiewicz, który przebywał tam już w glorii pierwszego poety, nie po-mógł Słowackiemu włączyć się w życie emigracji. Poza tym akurat opublikowano pierwsze utwory Sło-wackiego – zupełnie niepasujące do gorącej, popowstaniowej atmosfery na emigracji. Zarzucono mu, że pomija sprawy narodu, on zaś uniósł się honorem. Na słynnej uczcie u Januszkiewicza obaj wieszczowie stoczyli bój – był to pojedynek na improwizację. Rozstali się wprawdzie jako „nie wrogi”, ale jako „dwa na słońcach swych przeciwnych – Bogi”, jak zapisał w *Beniowskim* Słowacki.

Wydaje się, że Słowacki był bardzo wrażliwy, może nadwrażliwy, chyba zdominowany przez mat-czyne wychowanie i obdarzony niezwykłą wyobraźnią i talentem. Nieszcześnie kochał się w Ludwi-ce Śniadeckiej, która jako dużo starsza, nie potraktowała poważnie jego załotów.

Podobnie jak Mickiewicz nie walczył w powstaniu. Nigdy się nie ożenił. Podróżował – a echa słynnej podróży na Wschód odnajdujemy w jego twórczości. Zmarł, mając zaledwie 41 lat, na gruźlicę.

KALENDARIUM

1809 – urodził się w Krzemieńcu

1814 – śmierć ojca

Lata nauki: gimnazjum w Krzemieńcu, prawo na Uniwersytecie Wileńskim

- matka wychodzi za mąż za prof. Bécu
- samobójstwo Ludwika Spitznagla
- wyjazd do stolicy

Warszawa

1829 – praca urzędnicza i pierwsze utwory: *Arab, Jan Bielecki, Maria Stuart*

1831 – wyjeżdża z depeşami rządu do Anglii. Dalsze utwory: *Hymn, Oda do wolności, Kulik*

Emigracja

1832-1836 – Szwajcaria

1836 – słynna podróż na Wschód (Rzym, Neapol, Grecja, Egipt, Palestyna)

1837-1838 – Florencja

1838 – powrót do Paryża, dalsze konflikty z emigracją, słynna uczta u Januszkiewicza, filozofia genezyjska

1848 – wyjazd do Poznania i Wrocławia, spotkanie z matką, powrót do Paryża

1849 – zmarł w kwietniu

POEZJA

„TESTAMENT MÓJ”

BARDZO ZNANY POCZĄTEK:

*Żyłem z wami, cierpiałem i płakałem z wami,
Nigdy mi, kto szlachetny, nie był obojętny,
Dziś was rzucam i dalej idę w cień – z duchami –
A jak gdyby tu szczęście było – idę smętny.*

SPADKOBIERCY TO MY

Słowacki nie pozostawił prawdziwego dziedzica. Spadkobiercy poety to garstka przyjaciół i przyszłe po-kolenia, które przejmą poezję wieszczą – czyli my.

Jak tytuł wskazuje, mamy do czynienia z testamentem. Szczególnym, poetyckim testamentem – chy-ba najbardziej znanym i najważniejszym w polskiej tradycji literackiej. Testament to dokument, w któ-rym człowiek wyraża swoją wolę co do podziału majątku, który pozostanie po jego śmierci. Jaki majątek pozostawia Słowacki? Nie pieniądze i nie budynki. Jest to przecież dziedzictwo poety – rozdziela myśli, uczucia i swój poetycki dorobek. Jak to w testamentach bywa, autor wpisuje w nie także kilka słów o so-bie i parę słów wyjaśnienia w nurtujących go kwestiach oraz nakazy, które pragnie, by wypełnili potomni.

O SOBIE SAMYM...

O sobie mówi Słowacki z goryczą. Nie zaznał zrozumienia, lecz nie pragnie pochwał, lau-rów ani oklasków tego świata. Widzi siebie jako sternika na walczącym okręcie, spad-kobiercę świetnej przeszłości ojczyzny.

Zawsze pragnął dobra ojczyzny i jej poświęcił swoje młode lata. Ogromnie ceni przyjaźń tych, którzy go rozumieli i docenili, że zgodził się spełniać swoją rolę wieszczą bez poklasku i sławy. Nakazy poety: „Spalić serce w aloesie” i od-dać matce – to w sprawie prywatnej. Zaś w kwestii ogólnej: zobowiązuje swych przyjaciół do dalszej walki, do tego, by stanęli na czele narodu, a w razie potrze-by oddali życie, byli „kamieniami rzucanymi na szaniec”. I jeszcze zadanie dla poezji, która pozostanie – jest fatalną siłą, nie umrze wraz z nim, będzie gniesć i uwierać dusze, będzie zmuszać do działania – ma wielką moc – „aż was, zjada-cze chleba – w aniołów przerobi”, czyli ludzi przeciętnych w bojowników o ideę.

LIRYCZNE WYZNANIE POETY ZAWIERA KILKA WAŻNYCH MOTYWÓW:

- koncepcję poezji, która łączy horacjańskie non omnis moriar (nie wszystek umrę) z ideą koncepcji tyrtejskiej;
- portret samotnego bohatera romantycznego, który prywatne życie poświęcił spra-wom narodu (prometeizm);
- motyw walki o wolność kraju – nawet wbrew racjonalnym warunkom, nawet gdy bę-dzie ona wymagała, by oddać życie. Tu warta uwagi jest charakterystyczna alegoria – po-równanie ojczyzny do walczącego i tonącego okrętu.

UTWÓR ZAWIERA

- Ważną alegorię – ojczyzna jako tonący statek – taki symbol już spotkaliśmy – i w kazaniach księdza Skar-gi, i w wierszach Ignacego Krasickiego.
- Symbol romantyczny – serce; spalić je w aloesie to znaczy uczynić nieśmiertelnym, ocalić od zapomnienia; – portret samotnego romantyka – niezrozumianego przez świat, ale przewodnika narodu; – definicja poezji jako siły zdolnej zmieniać historię.

To porównanie posłużyło za tytuł książki Aleksandra Kamińskiego. Jego *Kamienie na szaniec* opowiadają o heroizmie młodzieży innego pokolenia – z Warszawy lat 40., okupowanej przez hitlerowców.

DOBRE SKOJARZENIE

- Z innym testamentem poetyckim – wierszem Zbigniewa Herberta. Wiersz pt. *Testament* również zawiera ostatnią wolę poety – i podobny majątek każe on rozdysponować. Myśl, słowa, ręce, własne ciało. Lecz nie ludziom je pozostawia, ale żywiołom.
- Z pierwszym słynnym poetyckim testamentem – a jest nim średniowieczny *Wielki testament* François Villona.

Słynny cytat:

*Lecz zaklinam – niech żywi nie tracą nadziei
I przed narodem niosą oświaty kaganiec;
A kiedy trzeba – na śmierć idą po kolei,
Jak kamienie przez Boga rzucające na szaniec!...*

HYMN („SMUTNO MI, BOŻE...”)

Hymn *Smutno mi, Boże...* należy do cyklu utworów powstałych podczas podróży Słowackiego na Wschód. „Pisałem o zachodzie słońca na morzu przed Aleksandrią” – brzmi dopisek poety.

CO SIĘ DZIEJE?

*Dzisiaj, na wielkim morzu obląkany,
Sto mil do brzegu i sto mil przed brzegiem.*

Samotny poeta podróżnik stoi na dziobie okrętu, wpatrzony w dal. Ogląda zachód słońca – precudny ob-ras Boskiego dzieła: tęczę blasków, złociste niebo i morze, ognistą gwiazdę słońca, które gaśnie w lazurze wód. Lecz oddalony od rodzinnych brzegów, samotny człowiek odczuwa smutek i pragnie wyjawić przed Bogiem swoje uczucia. Pewny jest fakt, że okręt nie wiezie podróżnika do ojczyzny, tam gdzie małe dziec-ko modli się za niego, gdzie są jego bliscy. Zachód słońca – potężne, nieprzemijalne dzieło Boga – budzi gorzką refleksję o własnej przemijalności i kruchości. A zatem piękno, jakim musiało być to widowisko, wzbudziło w widzu żal, tęsknotę, smutek.

Juliusz Słowacki

- Temat główny to tęsknota. Przybiera różne postacie. Oto uczucie poety przypomina płacz dziecka za odchodzącą matką. Poglębia je widok polskich bocianów „sto mil od brzegu i sto mil przed brzegiem”. Wspomnienie domu i obcych mogił budzi gorycz, gdyż nie wiadomo, gdzie tułacz dla siebie znajdzie miejsce pochówku.
- Hymn zawiera nostalgiczny obraz ojczyzny – polski ugór, bociany – skonstrastowany z orientalnym pejzażem morskim.
- Znów romantyczny pojedynek poeta – Bóg. Tym razem poetycki. Jesteśmy świadkami monologu, skierowanego do Boga hymnu, lecz hymn od wieków był głosem zbiorowym, modlitwą wielu ludzi podporządkowanych Bogu. Tu hymn wyraża uczucia jednostki, która śmie mówić tylko o swoich uczuciach i o swojej tęsknocie. Jest to jednostka, która zauważa i niemal akceptuje swoją nicość i przemijalność – nie jest to hymn buntu i walki z Bogiem. Nie jest także wiernopoddającym hołdem. Człowiek podkreśla swoją wagę i swoją podmiotowość. Smutek, tęsknota, gorycz – czysto ludzkie uczucia, nieznane Bogu, udowadniają podmiotowość i samodzielność człowieka. To Bóg tworzy, specjalnie dla człowieka, wspaniałe widowisko natury, lecz człowiek mimo to jest smutny. Zanim się ukorzy przed Bogiem, zanim uzna swoją nicość – pozwala sobie na czysto ludzki akt smutku. Zawołanie „smutno mi, Boże” jest nie tyle pretensją, buntem czy aktem rezygnacji, co podkreśleniem wartości i podmiotowości człowieka.
- Zwraca uwagę bogactwo i kunszt epitetów i metafor. Najsłynniejsze: „tęcza blasków promienista”, „gwiazda ognista”, „puste kłosa z podniesioną głową”, „blask gromu”.

„ROZŁĄCZENIE”

Znany liryk napisany nad jeziorem Lemna w 1835 roku. Zwany jest też często poetyckim listem, dzięki początkowym wersom:

*Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta;
Pomiędzy nami lata białe gołąb smutku
I nosi ciągle wieści.*

Gołąb – symbol odwiecznej korespondencji. „Gołąb smutku” – wyszukana metafora. Efekt – początek stwarza pozór „duchowej korespondencji” – biały gołąb smutku nosi ciągle wieści.

TEMAT:

Jest to utwór o przeżyciach i psychice osób oddalonych od siebie, o tym, co czują kochający się ludzie, gdy dzieli ich przestrzeń. Przestaje być ważne, do kogo poeta kieruje słowa (czy jest to ukochana, czy matka) – istotna jest rejestracja odczuć. Wiersz jest pełną tęsknoty apostrofą.

PRZESTRZENIE UTWORU:

Poeta rekonstruuje obraz osoby, do której tęskni – elementy otaczającego ją świata, ogrodu, komnaty, domu, kwiatów, sukni wśród drzew... Następnie powracamy do krajobrazu, w którym przebywa poeta. Być może, natchniony goryczą, rujnuje uporządkowany pejzaż, dynamizuje i stwarza od nowa – można powiedzieć, że wkracza w kompetencje Boga. Oto dokonuje dzieła „zwalenia nieba na ziemię”, by nazwać je jeziorem. Oto gest rozłamania nieba i jeziora na pół, rozgraniczenie skałami, ustrojonymi w strugi deszczu, oświetlonymi księżycem. To poeta samowolnie dokonuje efektów świetlnych i dekoracyjnych, wybiera i obciąża rolę stróżowania gwiazdę, że światłami po drugiej stronie jeziora wiąże swoje uczucia i tęsknoty. Ten plastyczny obraz jeziora i gór dzielących dwoje ludzi kończy smutna refleksja – świadomość, że jest to wieczne rozłączenie, że stęsknionym ludziom pozostaje tylko łączność dusz, wołanie uczuć podobne do płaczu słowików.

Jeśli uznamy *Rozłączenie* za wiersz list, to osoba, która mogłaby go otrzymać, odczyta nie tylko ładunek uczuć, tęsknoty i żalu, lecz także fotografię świata stworzonego przez poetę. Jeśli powiemy, że to zapis myśli człowieka, który wpatruje się w jezioro i maleńkie światełka na drugim brzegu, to wiemy, że jest to człowiek smutny, człowiek, który tęskni i siłą swojego uczucia przekształca pejzaże.

MOTYW PTAKÓW W WIERSZU:

- początek to metafora gołąb smutku.
- koniec utworu – to nawiązania do smutku słowików:

*Lecz choć się nigdy, nigdzie połączyć nie mamy,
Zamilkniemy na chwilę i znów się wołamy
Jak dwa smutne słowiki, co się wabią płaczem.*

„GRÓB AGAMEMNONA”

Długi, bogaty w znaczenia utwór, ślad po bytności poety w zabytkowej, starożytnej budowli w Mykenach, zwanej grobem Agamemnona – mitologicznego władcy Myken, syna Atreusza, wielkiego wodza zabitego przez żonę... Jeszcze jeden utwór, który jest owocem podróży poety na Wschód.

CO SIĘ DZIEJE?

Poeta wchodzi do grobu Agamemnona, poddaje się panującej tam atmosferze i pogrąża w rozmyślaniach. Nastrój miejsca, mitologia, historia Grecji przywołują na myśl dzieje Polski – ból z powodu jej losów, ocenę, pragnienie wydobycia się z haniebnej niewoli. Utwór staje się zapisem biegu myśli, który porusza następujące istotne tematy:

- Mitologia i historia Grecji.
- Problem poezji i poety – Słowacki zamieszcza w utworze pewien program poetycki.
- Historia i losy Polski – porównanie z dziejami Grecji.
- Ocena Polski rzeczywistej i ideał Polski przyszłej, jaką pragnąłby widzieć poeta.

PRZEGLĄD TREŚCI

I część: Wejście do grobowca – w podziemną kopułę grobu Agamemnona. Wtapiamy się w mrok. Obserwujemy wnętrze. W grocie wiatr poświstuje w szczelinach, z kamieni zwisają pajęczyny, płaczą się nasiona kwiatów i cykają świerszcze polne. Tak może widziałby zwykły podróżnik. Ale nie Słowacki! Oto „powstaje z grobu” świat mitów – szum wiatru to głos płaczącej Elektry, pajęczyna jest „przędziwem pracownej Arachny”, puchy kwiatów – „latające duchy”, a cykanie świerszczy jest „nakazem ciszy i końcem rapsodu”. Opis jest symfonią zmysłów: zapach cząbru, cykanie świerszczy, barwy pajęczyn, puchów kwiatowych – działają na zmysł słuchu, wzroku i powonienia. Opis przestrzeni zakończony. Poeta skupia uwagę na sobie.

II część – poeta o sobie. „O! cichy jestem jak wy, o! Atrydzi”.

Intruz wtopił się w tło grobowca. Jest cichy, pokorny, zerwał z wyrastającego dąbka listek. Przez szczelinę wpadło światło – struna z harfy Homera – pomyślał poeta i sięgnął po nią, lecz pękła... nie była dla niego. Dlaczego? Bo struna Homera to symbol wielkiej poezji, rapsodu opiewającego zwycięskie czyny bohaterów, chwalebne dzieje przodków, a do takiej pieśni poeta nie czuje się uprawniony. Inna jest jego poezja – głusi są jego słuchacze. Wielkości grobowców starożytnych nie są jego dziedzictwem – lecz smutki błahe i kruche. Mimo to pozwala sobie na uniesienie...

III część: „Na koń!” – to okrzyk uniesienia, poddania się poetyckiemu natchnieniu. Koń jest tu szaleństwem twórczości. Słowacki szuka wzoru, popada w coraz większą namiętność twórczą – podobnie jak Konrad w Wielkiej Improwizacji. Koń poezji – Pegaz – unosi poetę w poszukiwaniu wzorców.

IV część – Termopile czy Cheronea? Tematem rapsodu są przecież bohaterskie dzieje rycerzy. Lecz nie Termopile, gdzie skromny oddział Spartan przeciwstawił się całej armii perskiej. Termopile są symbolem męstwa i poświęcenia się ojczyźnie. Wzorem Polaków może być tylko Cheronea – symbol ostatecznej klęski Greków – bo tam zostali pokonani przez Macedończyków. Słowacki – potomek zniewolonego narodu Polaków – nie ma wstępu na Termopile, nie jest godny, bo historia jego kraju to „smutne pół rycerzy żywych” – czyli tragedia tych, którzy nie zginęli, lecz przeżyli klęskę. Tak wkraczamy w krąg zagadnień polskich. V część – „O! Polsko!” – bolesny okrzyk skierowany do ojczyzny. Klęska, o której mowa, to upadek powstania listopadowego – nie pełne chwały Termopile, lecz haniebna Cheronea. Wódz Termopil – Leonidas – leżał po śmierci nagi, szlachetny i piękny. „Trup” pokonanych powstańców chlepił się czerwonym kontuszem – symbolem szlachectwa, pychy, egoizmu. „O! Polsko!” – ubolewa poeta i odmalowuje jej obecny obraz: Jest to organizm, który składa się z „anielskiej duszy” i „czerepu rubasznego”, owinięty w grobowy, torturujący całun Dejaniry, ludzony błyskotkami – dawniej paw i papuga narodów, dziś – niewolnica, która nie ma nawet sił przekląć.

*O! Polsko! póki ty duszę anielską
Będziesz więziła w czerepie rubasznym,
Póty kat będzie rąbał twoje cielsko,
Póty nie będzie twój miecz zemsty straszny.*

Ten zestaw pogardliwych zarzutów jest przestrogą i nakazem odrzucenia zła. Jak to rozumieć? Przypomnijmy sobie „lawę” – słowa Wysockiego z *Dziadów*. Uderza podobieństwo oceny: z wierchu sucha, plugawa skorupa – czerep rubaszny. W głębi: gorący ogień – dusza anielska. Czerwony kontusz, czerep, skorupa – to zło i błędy przywódców narodu, ich grzechy wobec ojczyzny. Poeta nakazuje zrzucić te „płachty ohydne”. Wrysowuje tu marzenie o Polsce idealnej, jednolitej, nagiej w swej doskonałości, ojczyźnie, której naród się wskrzesił, opłacił śmiercią (styksowy muł) oczyszczenie z grzechów. Posąg bez haniebnej szaty – z jednolitej bryły – oczyszczony z głupoty, pychy i zdrady – oto portret Polski idealnej. Na koniec ujawnia się także program poetycki Słowackiego. Rzeczywiście, sytuacja wyklucza rapsod rycerski i do-

skonałą poezję Homera. Jest to potrzeba poezji tyrtejskiej, która sięgnie do wnętrza i zatarga, pobudzi do czynu, rozgniewa nawet – lecz uleczy.

SENS UTWORU

Grób Agamemnona jest refleksją poetycką nad historią Polski i jej przyszłością, nad poezją i rolą poety. Dlaczego wiersz ten jest tak bardzo ceniony? Czy tylko ze względu na temat? Nie tylko. Słowacki popisał się wielkim kunsztem poetyckim. Odwołał się do mitologii i historii Grecji. Przekształcił elementy swojego obrazu za pomocą licznych, pięknych i bogatych w znaczenia metafor. Ważna jest też opinia poety o Polakach. W opinii Słowackiego Polacy, zapatrzeni bałwochwalczo w obce wzory (słynne: „Pawiem narodów byłaś i papugą”), nie są zdolni do prowadzenia mądrej polityki, dają się mamieć błyskotkami i błahostkami. Obchunek z narodem jest więc gorzki i bolesny. Podkreślimy przy tym, że poeta nie stawia siebie ponad całym społeczeństwem, nie usurpuje sobie uprzywilejowanej roli sędziego, i to daje mu prawo do wygłaszania niepopularnych prawd.

„USPOKOJENIE”

Uspokojenie jest utworem, który trzeba rozpatrywać w duchu filozofii genezyjskiej. Jest to wiersz o rewolucji – prezentujący właśnie genezyjską definicję takiego, zresztą abstrakcyjnego, bo Słowacki nie przywołuje żadnej konkretnej rewolucji, wydarzenia.

FILOZOFIA GENEZYJSKA

Słowacki stworzył własny system filozoficzny, który porządkował poglądy poety na temat istoty wszechświata i sensu istnienia. Wyłożył swoją teorię w dziele pt. *Genesis z Ducha*, stąd też jest to filozofia zwana genezyjską. Filozofia genezyjska jest ciekawą koncepcją. Zakłada, że wszystko, co istnieje, ma duchową istotę, podczas gdy materia to tylko owoc aktywności ducha, krucha skorupka, przemijalna forma, którą duch wciąż zmienia w procesie stałego doskonalenia się. Świat jest zespołem duchowych łańcuchów – duchową istotę mają narody i jednostki ludzkie. Duch, aby osiągnąć wyższy stopień doskonałości, musi rozbić starą formę, złożyć z niej ofiarę – stąd odwieczny konflikt między duchem a jego zewnętrzną, materialną formą. Ta ofiara jest, oczywiście, bolesna, lecz konieczna, a im bardziej bolesna, tym większy postęp ducha. I tak, w myśl filozofii genezyjskiej, śmierć jest zmianą formy, odrzuceniem ciała przez ducha, rewolucja – jest także zmianą formy (systemu) i osiągnięciem wyższego stopnia rozwoju. Historia natomiast jest areną przemian ducha – bo tak są interpretowane dzieje narodów, państw i ludzi. W duchu filozofii genezyjskiej stworzył Słowacki wiele liryków (*Uspokojenie*, *Anioł ognisty – mój anioł lewy...*), dramaty *Zawisza Czarny*, *Samuel Zborowski*, *Agezylausz* i epopeję genezyjską *Król-Duch*.

TYTUŁ WIERZA

Utwór ma być uspokojeniem dla tych, którzy się rewolucji boją, przestrzegają przed nią i nazywają zdradą. Do wyznawców takiego poglądu należał między innymi Zygmunt Krasiński i prawdopodobnie z myślą o nim napisał Słowacki *Uspokojenie*.

MIEJSCE I ZDARZENIA:

„Co nam zdrady!” – rozpoczyna entuzjastycznie poeta. I przenosi odbiorców do Warszawy na Rynek Starego Miasta, kreśli plan Starówki: kolumnę Zygmunta, katedrę św. Jana, ciemną ulicę Świętojańską, kamienice i światła okien, które przywołują pamięć Kilińskiego. Tu rozegra się dzieło rewolucji. Lecz nie będzie to dzieło tylko ludzkie. Zapowiedź rewolucji brzmi apokaliptycznie, przyniosą ją zorze i niebiosy, wyjący wichry aniołów. Miasto staje się sceną walki manichejskiej – bitwy ciemnych mocy.

Skutek: „ulica pusta, lud wybity (...), ulica cała ciemna i krwią zadymiona”. Lecz to nie koniec – okrzyk, „szewieckie hura” zawisnie w powietrzu, wzrośnie, rozbije ścianę katedry, wzmocniony przez jęk kamieni, przez głos kolumny, która dołączy się do harmonii dźwięków. Po cóż tak silny efekt akustyczny? Oto głosi on „lud idący z rynku” – rozprzestrzenianie się nowej idei. I kończy poeta swoją wizję uspokojeniem. Jeśli tak, to – twierdzi – człowiek, który obawia się zdrady – „albo dzieckiem być musi, lub na serce chory”.

SENS „USPOKOJENIA”

Dlaczego tak straszna wizja rewolucji, przewrotu, który porusza i ogarnia nie tylko ludzi, lecz kamienice, kościoły, sprowadza na teren walki ciemne moce, ma być uspokojeniem? Słowacki zawarł w utworze poetycką wizję zmiany starej formy, moment, kiedy duch odrzuca starą skorupę i osiąga nowy stopień doskonałości. Uspokojenie to genezyjska definicja rewolucji, rewolucji przyszłej, nieokreślonej, choć pobrzmiewają w niej wspomnienia z listopada 1830 r. Wizja piekielna – jednocząca wszystkie elementy świata – a jednak – uspokojenie. Filozofia genezyjska przedstawiona jest w mistycznych utworach Juliusza Słowackiego. Najważniejsze dzieła mistyki to *Genesis z Ducha*.

CYPRIAN KAMIL NORWID

Tej biografii towarzyszy smutek: sieroctwo, brak pieniędzy, bieda, choroba, śmierć w przytułku. Niestety, śmierć nie była też – ubogi poeta zakochał się w światowej damie, znanej w całej Europie postaci, żonie greckiego milionera – Marii Kalergis. Podążał jej śladem po kontynencie, ale pozostał samotny. Był niesłusznie więziony, zapadł na głuchotę, a w dodatku odszedł w zapomnienie. Współcześni nie rozumieli jego utworów, właściwie następne pokolenie też nie. Dopiero Młoda Polska rozpropagowała poezję Norwida, a jego odkrywcą był Zenon Przesmycki (Miriam).

Norwid zmarł 23 maja 1883 r. w przytułku św. Kazimierza we Francji, został pochowany w zbiorowym grobie na cmentarzu w Montmorency. Część jego rękopisów zniszczono. Wśród tych, które ocalały, są wiersze, poemat *Promethidion*, a także rysunki.

Poezja Norwida przez wielu uważana za trudną do zrozumienia jest najbardziej nowatorskim osiągnięciem polskiej liryki XIX w. Poety nie doceniono za życia. Bardzo różnił się od twórców swojej epoki.

- Raz – w sposobie myślenia – dostrzegał nonsensy świata, wyznawanych wartości, widział jasno wady społeczeństwa polskiego.

- Dwa – w sposobie pisania – jego metafory, pomysły na kompozycję wierszy, jak choćby słynne niedopowiedzenia lub neologizmy, były pełnym novum.

Inne podejmował też Norwid tematy – uniwersalne, filozoficzne, ponadczasowe, nie narodowe. Powyższe cechy twórczości decydują również o wartości dorobku i jego wyjątkowym miejscu w światowej literaturze.

„COŚ TY ATENOM ZROBIŁ, SOKRATESIE...”

KIEDY POWSTAŁ WIERSZ?

Powstał w 1856 r. i został zainspirowany emigracyjnymi dyskusjami po sprowadzeniu prochów Mickiewicza z Konstantynopola do Paryża.

HOŁD ŻŁOŻONY MICKIEWICZOWI

W tym wierszu Norwid składa hołd Mickiewiczowi w rok po jego śmierci – świadczy to o tym, że mimo sporu z filozofią Mickiewicza poeta doceniał ogromną rolę, jaką wieszcz odegrał w polskiej kulturze i literaturze.

BUDOWA WIERZA

Wiersz jest zbudowany z dwóch części. W pierwszej zostają przywołani wielcy ludzie, za życia niedoceniani i odrzuceni przez siebie współczesnych, a docenieni dopiero po śmierci.

Ci wielcy ludzie to: Sokrates, Dante Alighieri, Krzysztof Kolumb, Luiz Vaz de Camões, Tadeusz Kościuszko, Napoleon Bonaparte i Adam Mickiewicz. Wszyscy oni byli okrutnie traktowani przez społeczeństwo, bo wyrastali ponad swoją epokę. Dopiero po ich śmierci zaczyna się spory o stawianie im wystawnych pomników, obchody ku ich czci... Czyżby poeta przewidywał, że taki los spotka i jego samego?

Druga część ma charakter refleksji o tym, że ludzie nie chcą i nie umieją ukorzyć się przed wybitną osobistością.

ROLA WYBITNEJ JEDNOSTKI W ŻYCIU NARODU

Poeta wielokrotnie zastanawiał się nad rolą wybitnej jednostki w życiu narodu i niewdzięcznością rodaków. By ukazać dramat i samotność wielkich ludzi, posłużył się przykładami z życia sław, których nazwiska wszyscy znamy. Bohaterami kolejnych strof są wyjątkowi mężczyźni, do których kierowane jest pytanie:

„Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie?”

„Coś ty Italii zrobił, Alighieri (...)?”

„Coś ty, Kolumbie, zrobił Europie (...)?”

To, że niepospolite jednostki za życia traktowane są okrutnie, poeta uważa za nieuniknione... Wielkie osobowości przeciwstawiały się normom swojej epoki. Sokrates drażnił siebie współczesnych ironicznym dystansem do filozofii, rzeczywistości i rodaków, Kolumb swoimi niezwykłymi marzeniami i dalekosiężnymi planami. Taka sytuacja według Norwida była nieunikniona. Bohaterstwo Kościuszki czy talent Dantego nie uchroniły ich przed zawiścią i dezawuowaniem ich dokonań.

Norwid w tym wierszu delikatnie sugeruje, że i on sam należy do takich ludzi, których zrozumie i doceni dopiero kolejna epoka:

*Każdego z takich jak Ty świat nie może
Od razu przyjąć na spokojne łóżce,*

*I nie przyjmował nigdy, jak wiek wiekiem.
Refleksja o naturze ludzkiej
Bo glina w glinę wtapia się bez przerwy,
Gdy sprzeczne ciała zbija się aż ćwiekiem.*

Ten cytat zawiera jedną z najistotniejszych myśli utworu. Glina to przeciętni ludzie, którzy niczym się nie wyróżniają, których łączy wspólnota mentalności. Glina to materiał plastyczny, ale czy na pewno trwały? Kto miał glinianą figurkę czy naczynie, rozumie na pewno, że wystarczy chwila nieuwagi, by ozdoba rozpadła się. Ciała sprzeczne, o których wspomina Norwid, to trwalszy niż popularna glina materiał. Ciało sprzecznych jest o wiele mniej niż glinianych konstrukcji... W tych wersach zawarta jest zaduma nad relacją między wybitną jednostką a społeczeństwem.

„W WERONIE”

Uwagę na dwie wizje rzeczywistości.

Podmiot liryczny snuje refleksje, patrząc na grób Szekspirowskich bohaterów najśłynniejszego romansu świata. Przetwarza pejzaż, zastanawia się nad sensem ludzkich dziejów.

Motyw przewodni wiersza – to gwiazda spadająca z nieba. Wokół niej – odpowiedzi, czym właściwie jest – toczy się dyskurs, polemika, która pokazuje dwa sposoby widzenia świata. Norwid pisze o nich tylko w dwóch ostatnich tercynach wiersza – jednak to one są istotą utworu.

PIERWSZA WIZJA – ROMANTYCZNA

Reprezentują ją cyprysy (w krajach śródziemnomorskich drzewa miłości i żaloby). Mówią, że spadający meteoryt to łza dla Julii (Julietty) i Romea, a więc meteoryt spadły z nieba jest odpowiedzią Boga na wielką miłość kochanków z Werony. „Łza przecieka groby”, a więc przypomina o uniwersalności uczucia młodych kochanków. Rozumienie meteorytu jako anielskich łez pochodzi z wierzeń ludowych. Natura jest tu ujmowana w sposób romantyczny, jako siła żywa, twórcza, przemawiająca boskimi znakami do człowieka.

DRUGA WIZJA – REALISTYCZNA I RACJONALISTYCZNA

Meteoryt to nic innego jak tylko kawałek kamienia, na który nikt nie czeka. Kto może tak mówić? Ludzie kierujący się zdrowym rozsądkiem, ufający tylko sile rozumu i obserwacji – a więc jest to wizja świata wszystkich tych ludzi, dla których ważna jest tylko empiria, a może nawet ograniczony materializm.

Uwaga

Wiersz ten jest aluzją literacką do najśłynniejszego dramatu Szekspira *Romeo i Julia*. Zostały w nim przywołane nazwiska obu zwaśnionych rodów. Norwid wybiera tylko jeden wątek tej opowieści – wspólnego grobu kochanków. Traktuje tę historię w sensie symbolicznym. Jest to punkt wyjścia do refleksji o dwóch wizjach świata.

- Tę romantyczną, opartą na micie miłości zwyciężającej śmierć, reprezentuje natura (cyprysy).
- Tę realistyczną z kolei reprezentują ludzie, którzy „mówią uczenie”.

Czytelnik sam musi odpowiedzieć sobie, który z tych obrazów świata jest bardziej prawdziwy...

CHARAKTERYSTYCZNE MOTYWY POEZJI NORWIDA

- • **Kult ludzi wielkich** (niezrozumienie wybitnych jednostek przez społeczeństwo) – świetnie obrazuje to w wierszu *Coś ty Atenom zrobił, Sokratesie...*
- • **Człowiek i jego miejsce w świecie** – liryk *W Weronie*, wiersz *Klaskaniem mając obrzędkę prawie...* Norwid analizuje sytuację człowieka. Powraca stare pytanie filozofów – czy ludzki los obchodzi jakkolwiek siłę wyższą? Czym jest meteoryt – łzą znad planety uronioną nad ludzkim losem czy kamieniem?
- • **Koncepcja historii, przeszłości**, dorobku przodków przejmowanego przez wnuków (antyk). „P r z e s ł o ś ć – jest to dziś, tylko cokolwiek dalej” – Norwid w wierszu *Przeszłość* definiuje historię jako przestrzeń, po której podróżuje człowiek. W *Fortepianie Szopena* pisze – „Ciesz się późny wnuku!...” – proroczo przeczuwając, że dopiero późniejsze pokolenia zrozumieją dawne wartości.
- • **Koncepcja artysty i sztuki** – najpełniej wyłożona w *Promethidionie*. Norwid wyprzedza epokę – traktuje poezję jako rzemiosło, nie romantyczną misję.
- • **Miłość** – niespełnione uczucie. W liryku *W Weronie* poeta podejmuje temat miłości – zawsze niespełnionej, jak jego własna do Marii Kalergis.

ALEKSANDER FREDRO

Znakomity komediopisarz, nie przystaje do portretu wzniosłego, tragicznego i ponurego romantyka. Jego sztuki utrzymane są w konwencji realistycznej, nadprzyrodzonych sfer i osób tu brak. Natomiast zarejestrowany, jakby zatrzymany w kadrze, obraz Polski szlacheckiej, sarmackiej w tym pozytywnym, pielęgnującym tradycję znaczeniu – jest. Nie znaczy to, że Fredro ślepo i bezmyślnie wychwala współczesnych. Przeciwnie – galeria Fredrowskich postaci to zarazem przegląd i krytyka typowych wad polskich. Przez śmiech i wyszydzenie – ale krytyka. Więcej romantyzmu znajdziemy w życiu Fredry, który dziesięć lat czekał na wolność ukochanej kobiety, by móc ją poślubić. Była nią Zofia Skarbkowa, a tyle lat trwało wówczas przeprowadzenie rozvodu. Było to jednak uczucie uwieńczone szczęściem. Natomiast bardzo cierpiał przez krytykę, której poddali jego dzieła współcześni twórcy. Zarzucono mu nienarodowość (!) w tak trudnych dla ojczyzny czasach, nietakt w kreacjach tak radosnych, jakie tworzył – wobec nieszczęść kraju. Fredro przestał pisać. Powrócił do tworzenia dopiero po dwudziestu latach.

ZYGMUNT KRASIŃSKI

Hrabia Zygmunt zdominowany został przez swojego ojca o silnej osobowości, generała Wincentego. Decydował on o nauce i karierze syna, zabronił mu udziału w patriotycznej demonstracji, na którą zamiast na zajęcia poszli wszyscy jego koledzy. Na uczelnię Zygmunt podążył samotnie. Ojciec, który dawniej służył pod Napoleonem, teraz był poddanym cara i obmyślił dla syna urząd na carskim dworze. Tu jednak Zygmunt zbuntował się po raz pierwszy. Nie poprosił o urząd, lecz o pozwolenie na wyjazd do Europy w celach zdrowotnych (miał chore oczy). Jako arystokrata w podróży, nienarzekający zresztą na biedę – pisał, zwiedzał, filozofował. Ożenił się według woli ojca – z arystokratką Elizą Branicką, ale roman-sował wg własnej, najpierw z wielkooką i pulchną (wg portretów) Joanną Bobrową, potem przez wiele lat z Delfiną Potocką. Zmarł w Polsce, w Opinogórze, gdzie dziś w dawnej posiadłości Krasińskich znajduje się Muzeum Romantyzmu.

TEST – ROMANTYZM

1. Które z wymienionych poniżej wydarzeń przyjęto umownie za początek romantyzmu w Polsce?

- A. Utworzenie Królestwa Kongresowego w 1815 roku
- B. Wydanie przez A. Mickiewicza *Ody do młodości* w 1820 roku
- C. Opublikowanie drukiem *Mazurka Dąbrowskiego* w 1806 roku
- D. Wydanie przez A. Mickiewicza tomu *Ballady i romanse* w 1922 roku

2. Termin „romantyzm” oznacza

- A. Nazwę epoki historyczno-literackiej lub postawę człowieka interesującego się poezją
- B. Postawę życiową, cechę filmów z dwudziestolecia międzywojennego, nurt w sztuce ujawniający się od starożytności po cza- sy współczesne
- C. Postawę życiową człowieka wrażliwego, uczuciowego lub nazwę epoki historyczno literackiej z I połowy XIX wieku
- D. Istniejącą od XIX wieku cechę narodów słowiańskich, zdefiniowaną przez Adama Mickiewicza

3. Uzupełnij tekst pojęciami wybranymi z nawiasu:

Romantyzm charakteryzowało zainteresowanie kulturą ludu, co nazywamy (a)....., kulturą Wschodu, czyli (b)....., a także historią, zwłaszcza średniowiecza, co nazywa się (c)

orientalizm, ludowość, szekspiryzm, historyzm, irracjonalizm

4. Które pojęcia są według ciebie typowymi symbolami epoki romantyzmu:

- A. Serce, miłość, wolność, dusza
- B. Serce, wiara, miecz, pióro
- C. Miłość, śmierć, nauka, krzyż
- D. Miecz, płaszcz, noc, księga

5. Kto mógłby powiedzieć następujące słowa:

Czucie i wiara silniej mówią do mnie niż mędrca szkiełko i oko.

- A. Uczony mędrzec
- B. Realista
- C. Romantyczny poeta
- D. Matematyk

6. Kto nie mógł powiedzieć następującego zdania?

Jeśli zwyczajne środki i sposoby poznawań naszych, oparte na doświadczeniu i obserwacji, nie są dostateczne, porzućmy fakty, doświadczenia i obserwacje, a do zgłębiania tajemnic użyjmy natchnienia i swobodnej imaginacji.

- A. Romantyczny poeta
- B. zwolennik realizmu
- C. Konrad z *Dziadów*
- D. Adam Mickiewicz

7. Połącz nazwiska romantyków z podanymi pojęciami.

- a) Fryderyk Chopin
- b) Caspar David Friedrich
- c) Johann Wolfgang Goethe
- d) Piotr Wysocki

- 1. malarstwo,
- 2. muzyka,
- 3. walka w powstaniu,
- 4. literatura

8. Wskaż odpowiedni dla romantyzmu opis:

A .
W epoce tej myśl ludzką zdominowało przejęcie się tematem przemijania i kruchości istnienia. W kręgu zainteresowań twórców literatury i sztuki znalazły się zagadnienia śmierci, czasu, trwałych wartości gwarantowanych jedynie przez żarliwą wiarę. Zna- mienny dla polskiej kultury stał się portret trumienny, w strofach wierszy zawitał oryginalny konceptyzm.

B.
Zagościły w literaturze zjawy, duchy rozmaite stwory leśne, które wcześniej zaledwie w bajaniach wiejskich babek lub baśniach miały prawo istnienia. Teraz weszły na równych prawach z realnymi postaciami do kart ksiąg i strof poezji. Towarzyszyła im aura niezwykłości, tajemniczości i niepowtarzalna bliskość natury.

C.
Ludzi tej epoki charakteryzowała ufność wobec Boga, w religii pokładali nadzieje na lepsze życie. Literaturę – anonimowość, bo nie przystoi twórcy pysznić się talentem. Europę ówczesną – uniwersalizm, swoista jednolitość wynikająca ze wspólnego ję- zyka urzędowego – łaciny, prymatu wiary i jej zwierzchnika, a także prymatu władzy świeckiej.

9. Poniższe cytaty i osoby pochodzą z II części *Dziadów* Adama Mickiewicza. Połącz przestrożę z odpowiednimi postaciami:

- A. „Kto nie doznał goryczy ni razu...”
- B. „Kto nie był ni razu człowiekiem...”
- C. „Kto nie dotknął ziemi ni razu...”

- 1. Widmo Złego Pana,
- 2. pasterka Zosia,
- 3. dzieci: Józio i Rózia

10. Dramat romantyczny charakteryzują następujące cechy:

- A. Zasada trzech jedności: miejsca, czasu i akcji
- B. Współlistnienie planu realistycznego z fantastycznym
- C. Niezmiennność charakterów występujących postaci
- D. Styl wyłącznie podniosły

11. Który z opisów II części *Dziadów* jest prawidłowy:

- A. Jest to scena ludowego misterium nawiązująca do szlacheckiej tradycji XIX wieku.
- B. Mamy do czynienia z wykładnią ludowej moralności ubraną w misterium dawnego obrzędu.
- C. Dramat Mickiewicza jest nowatorskim dziełem romantyzmu i nie nawiązuje do żadnej konwencji – ani klasycyzmu ani folkloru.
- D. II część *Dziadów* jest częścią autonomiczną i nie nawiązuje w żaden sposób do kolejnych części dramatu ani nie łączy się z nimi.

12. Nowatorską, charakterystyczną dla epoki romantyzmu cechą II części *Dziadów* jest:

- A. Usytuowanie zdarzeń w jednym miejscu (kaplica) i czasie (noc)
- B. Obecność duchów, guślarza i chóru
- C. Przemieszczenie postaci realnych z fantastycznymi, nawiązanie do kultury ludu, tajemniczość sceny
- D. Moralna wymowa utworu

13. Która definicja pełnego człowieczeństwa jest twoim zdaniem zgodna z przesłaniem II części *Dziadów*:

- A. Człowiekiem w pełni jest ten, który nie krzywdzi innych, nie odrzuca miłości, sam kochał i nie zaznał cierpień
- B. Człowiekiem jest ten, któremu nic co ludzkie nie jest obce i wie, że błędzić jest ludzką rzeczą
- C. Człowiekiem w pełni jest ten, kto już umarł
- D. Człowiekiem w pełni jest ten, kto zaznał w życiu goryczy, zaznał miłości, nie zlekceważył jej, a także wykazał się współczu- ciem, człowieczeństwem wobec innych ludzi

14. Sformułuj zaproszenie na spektakl, który przygotowała twoja klasa. Zamieść w niej jedno zdanie reklamowe wska- zujące szczególnie i niepowtarzalny walor waszego przedstawienia:

.....
.....
.....

15. W cytacie z *Romantyczności* Adam Mickiewicz zawarł ideową polemikę romantyków z klasykami. Na widok dziew- czyny, twierdzącej, że widzi ducha zmarłego kochanka, poeta mówi:

*Czucie i wiara silniej mówią do mnie
Niż mędrca szkiełko i oko*

Jest to deklaracja:

- A. Programu romantycznego odwołującego się do religii
- B. Pochwała autorytetu nauki mimo wiary w uczucia
- C. Programu romantycznego przeciwstawiającego uczucie i serce rozumowi i nauce
- D. Wiary w świat duchów, ale zaufania nauce

25. Imię Balladyna to;

- A. Dawne imię prasłowiańskie
- B. Neologizm Słowackiego, nawiązujący do gatunku romantycznego – ballady
- C. Poetycka polska wersja imienia Beatrycze
- D. Imię modne w XIX wieku

26. Final *Balladyny* – wyrok jaki wydaje na siebie - nazwiesz:

- A. Rozwiązaniem deus ex machina
- B. Ironią tragiczną
- C. Sceną fantastyczną
- D. Żartem autora

27. *Balladyna* nawiązuje do:

- A. Historii Polski
- B. Legendarnych czasów Piastowskich
- C. Czasów współczesnych Słowackiemu
- D. Jest poza czasem – cechuje ją uniwersalizm czasu i przestrzeni

28. O czym właściwie opowiada *Balladyna*? Dobierz właściwą odpowiedź:

- A. Nawiązuje do ludowych baśni o dwóch siostrach
- B. Nawiązuje do dramatów Szekspira – np. Makbeta
- C. Nawiązuje do dziejów Kaina i Abla
- D. Wszystkie powyższe odpowiedzi są prawdziwe

29. Cyprian Kamil Norwid w wierszu *W Weronie* nawiązuje do:

- A. Mickiewiczowskiej podróży po Europie
- B. Twórczości Słowackiego
- C. Twórczości Szekspira
- D. Twórczości Kochanowskiego z podróży po Włoszech

30. Aleksander Fredro był komediopisarzem – arystokratą. Wobec schematów modnych w romantyzmie stosował:

- A. Pochlebstwo
- B. Krytykę
- C. Parodię
- D. Polemikę

31. Wskaż bohaterów *Zemsty*:

- A. Wacław, Tadeusz, Klara, Papkin
- B. Cześnik, Rejent, Klara, Zagłoba
- C. Podstolina, Cześnik, Rejent, Papkin

32. Wskaż punkt, w którym w powiedzonka *Zemsty* zaplątała się sentencja z innego dzieła:

- A. *Krokodyla kup mi luby; mocium panie; lew północy*
- B. *Niech się dzieje wola nieba; lew północy; mocium panie*
- C. *Grzeczność nie jest nauką łatwą ani małą; Lew północy; mocium panie*
- D. *Krokodyla kup mi luby; Nie mieć męża boli; mocium panie*

33. Dobierz grupę przykładów i uwag do tematu ewentualnej pracy o romantyzmie:

- A. Tradycja i obyczaj – portret szlachty polskiej
 - B. Fantastyczne postacie i zdarzenia w dziełach romantycznych
 - C. Piękno natury w dziełach romantycznych
 - D. Historia i marzenia o wolności w literaturze romantyzmu
1. *Reduta Ordon*, *Pan Tadeusz*, *Sowiński w okopach Woli*, *Dziady* część III
 2. *Sonety krymskie*, *Ballady i romanse*, *Pan Tadeusz*,
 3. *Dziady* część II, *Ballady i romanse*, *Balladyna*
 4. *Zemsta*, *Pan Tadeusz*,

34. *Zemsta* Aleksandra Fredry stanowi typ:

- a) komedii charakterów i intrygi
- b) komedii flirtu salonowego
- c) komedii romantycznej
- d) komedii mieszczańskiej

35. Który utwór jest tekstem hymnu Unii Europejskiej?

- a) *Oda do wolności* Juliusza Słowackiego
- b) *Oda do młodości* Adama Mickiewicza
- c) *Oda do radości* Friedricha Schillera
- d) *Oda do wąsów* Franciszka Kniaźnina

36. O kim mowa?

- A.
*W głuchej puszczy, przed chatką leśnika,
Rota strzelców stanęła zielona;
A u wrót stoi straż Pułkownika
Tam w izdebce Pułkownik ich kona.*
.....
 - B. *I też same portrety na ścianach wisiały.
Tu..... w czamarce krakowskiej, z oczyma
Podniesionym w niebo, miecz oburącz trzyma.*
.....
 - C. *Karząc plemię zwycięzców zbrodniami zatrute,
Bóg wysadzi tę ziemię, jak on swą redutę.*
.....
- a) Kościuszko b) Emilia Plater c) Ordon

ODPOWIEDZI:

1. D., 2. C., 3. (a) – ludowość, (b) – orientalizm, (c) – historyzm
4. A., 5. C., 6. B., 7. a) – 2, b) – 1, c) – 4, d) – 3, 8. – B., 9. – A. – 3, B. – 1, C – 2, 10. – B., 11. – B., 12. – C., 13. – D.,
14. PRZYKŁAD :
ZAPROSZENIE
Serdecznie zapraszamy na wyjątkowy spektakl w wykonaniu III c pt. Dziady II - Spojrzenie Młodych. Kanwą scenariusza jest słynne dzieło Adama Mickiewicza – Dziady. Część II. Wydarzenie będzie miło miejsce w piątek, o godzinie 17 , w Sali gimnastycznej Gimnazjum im Marii Konopnickiej w Straszewie. Bilety do kupienia u Pani woźnej po złotówce. Tylko u nas zobaczysz tak doborowy zespół, niezwykłą grę aktorską, kostiumy przygotowane własnoręcznie i współczesną, a zarazem niebanalną aranżację znanej lektury.
Kolo teatralne z III c Gimnazjum im Marii Konopnickiej
15. – C., 16. – B. *W Panu Tadeusz nie ma już znamion dzieła romantycznego.*
17. – c), 18. – C., 19. – A., 20. – D., 21– A. – c), B. – d)
C. – b), D. – a),
22. I. – B., 22. II. – B., 22. III. – B., 22. IV. – D.
22. V.– Jakże niebo opisał wieszcz? (...)
Przykład:
Mickiewicz opisuje chmury na niebie: najpierw dużą jesienną powolną chmurę zwiastującą ulewę, potem białe obłoki, lekkie, przeganiane wiatrem i zbijające się w jedną większą chmurę.
22. VI. – C.
23. A. „Mopanku!” B. biały surdut i dżokeje C. tabakiera D. bawoli róg E. Petersburg, biurko F. cymbały G. „Kurek na kościele”;
24 – C., 25. – B., 26. – B., 27. – B., 28. – D., 29. – C.
30. – C., 31. – C., 32. – C., 33., A. – 4, B. – 3, C. – 2
D. – 1., 34. – a), 35. – c), 36. A. – b), B. – a), C. – c)

ODPOWIEDZ NA PYTANIA

CZYM ROMANTYCZNA WIZJA ŚWIATA RÓŻNI SIĘ OD WIZJI OŚWIECENIOWEJ?

W epoce oświecenia wierzono, że świat jest skończonym doskonałym mechanizmem, niby zegar nakręcony przez Wielkiego Zegarmistrza – Boga, a ludzie różnią się tylko rozumem, co wcale nie zakłóca harmonii, gdyż, jak stwierdził Kartezjusz w *Rozprawie o metodzie*, nie ma na świecie człowieka, który uważałby, że ma za mało rozumu. Panowało przekonanie, że rośliny, zwierzęta i ludzie są mechanizmami. Za pomocą matematyki wyjaśniano wszystko. Świat postrzegano jako gigantyczne laboratorium. Celem nauki było poznawanie praw rządzących przyrodą. Wszystko opierało się na nauce, a sztuka była jedynie naśladowaniem natury. Uważano, że jeżeli ludzie będą kierowali się rozumem, na ziemi, zapanuje prawdziwy raj.

Romantyczna wizja świata była zupełnie inna. Świat, zdaniem romantyków, jest tak bogaty i złożony, że poznanie rzeczywistości tylko za pomocą rozumu jest po prostu niemożliwe.

Nie wszystko da się zważyć, zmierzyć i wyliczyć. Romantycy wierzyli w zjawiska, których człowiek nie jest w stanie ogarnąć rozumem, a jeśli chce je poznać, musi wykorzystać wyobraźnię i podświadomość. Poznanie jest możliwe dzięki intuicji, wyobraźni i uczuciu. Romantycy odrzucili oświeceniową koncepcję postępu i harmonijnego rozwoju świata, stawiając tezę, że świat doskonalili się wśród męki i poświęceń ducha. Uważali, że człowiek jest istotą zakorzenioną w kosmosie przez podświadomość, elementy irracjonalne. Powinien dążyć do odkrycia swej natury, odnaleźć tożsamość własnej duszy i ducha kosmosu. Każdy człowiek jest niepowtarzalnym indywiduum, w związku z czym konflikt między nim a społeczeństwem z jego skostniałymi normami jest nieunikniony. Zindywidualizowany, a nie jak w oświeceniu stygizowany, człowiek staje w obliczu nie harmonii, ale ziemskiego chaosu. Sztukę uznawali romantycy za najdoskonalszą formę poznania, zdolną stworzyć symbol utajonej istoty bytu.

OMÓW OMANTYCZNE GATUNKI LITERACKIE JAKO WYRAZ FILOZOFII EPOKI.

Romantyzm stawiał przed literaturą wysokie zadania, zakładał spontaniczność aktu twórczego, oryginalność i indywidualizm. Intuicję, wrażliwość, uczuciowość i wyobraźnię przedkładano nad wykształcenie i pilne przestrzeganie klasycznych norm gatunkowych. W romantyzmie powstały w związku z tym nowe, oryginalne, romantyczne gatunkiliterackie.

POWIEŚĆ POETYCKA

(inaczej poemat epicki) – łączyła romantyczny liryzm z epicką opowieścią. Najwyraźniej stanowiła formę przejściową między klasyczną poezją a realistyczną powieścią. W literaturze polskiej powieść poetycka była gatunkiem dominującym w przedpowstaniowej fazie romantyzmu – Adam Mickiewicz *Grażyna*, *Konrad Wallenrod*.

BALLADA

Wywodziła się z twórczości ludowej. Jej romantyczny wzorzec ustalił w literaturze polskiej Adam Mickiewicz w *Balladach i romansach*.

Cechy ballady:

- dramatyczne zdarzenia w tajemniczej scenerii,
- fabuła zaczerpnięta z ludowych podań,
- postacie fantastyczne – duchy, widma, rusalki, elfy itp.,
- tajemnicza, posępna sceneria,
- epicka narracja połączona z lirycznym komentarzem.

Ballady doskonale wyrażały myśl epoki. Stały się tak modne, że po sukcesie *Ballad i romansów* Adama Mickiewicza opanowała się wręcz balladomania.

DRAMAT ROMANTYCZNY

Najważniejszy gatunek w romantyzmie. Łączył i mieszał rodzaje literackie. Uchodził za niesceniczny w tym sensie, że nie był pisany na scenę teatralną lecz kierowany do obdarzonych wyobraźnią czytelników.

Charakteryzowały go:

- przemieszanie scen realistycznych z fantastycznymi
- nieprzeciętny bohater, którego monologi stają się samodzielnyimi partiami lirycznymi
- brak kolejności zdarzeń
- odrzucenie wymogów dramaturgii klasycznej – nieszanowanie trzech jedności, przemieszanie partii tragicznych z komicznymi; kompozycja otwarta

Twórcy romantycznego dramatu odwoływali się do tradycji teatru Williama Szekspira. Najważniejsze przykłady dramatów romantycznych w literaturze polskiej to: *Dziady* Adama Mickiewicza; *Kordian*, *Ballady-na* Juliusza Słowackiego.

POEMAT DYGRESYJNY

– był typowy dla późniejszej fazy polskiego romantyzmu. To utwór, w którym fabuła jest tylko pretekstem do licznych dygresji autora.

Cechy:

- niezbyt rozbudowana fabuła, dotycząca najczęściej podróży bohatera,
- dygresje narratora na tematy osobiste, ideologiczne, artystyczne i filozoficzne.

JAKIE POJĘCIA I HASŁA UZNASZ ZA NAJBARDZIEJ CHARAKTERYSTYCZNE DLA EPOKI ROMANTYZMU?

IRRACJONALIZM

– pogląd typowy dla filozofii romantycznej. Przeciwstawia się racjonalnemu (czyli rozumowemu, naukowemu) poznawaniu rzeczywistości. Irracjonalizm nakazuje poszukiwać prawdy tylko za pomocą środków pozarozumowych, takich jak intuicja, przecucie, wiara, instynkt, dopuszcza istnienie zjawisk niewyjaśnionych. – Adam Mickiewicz *Ballady i romanse (Romantyczność)*.

FANTASTYKA

czyli ogół nadprzyrodzonych, niezwykłych zjawisk i istot, które pojawiają się w romantycznej literaturze. To całe zastępy faunów, duchów, rusalek i widm istniejących równoprawnie z osobami realnymi, w utworach tej epoki.

- Johann Wolfgang Goethe *Król olch*;
- Adam Mickiewicz *Ballady i romanse, Dziady*;
- Juliusz Słowacki *Balladyna*;

TAJEMNICZOŚĆ

nastrój i urok tajemnicy, niewyjaśnionych zdarzeń, mrocznych przestrzeni, atmosfery spisku i tajemnych sytuacji.

- Adam Mickiewicz *Dziady*, część II;

LUDOWOŚĆ

romantycy korzystali z dziedzictwa kultury ludowej. Doceniali ludowy sposób postrzegania świata – uczuciowy i intuicyjny odpowiadał idealnie romantycznemu światopoglądowi. Zaakceptowali ludową wersję chrześcijaństwa, łącząc naukę Kościoła z tradycjami pogańskimi, i uznali ludowe zasady moralne. Przejmowali fabuły ludowych baśni i legend. Często romantyczny poeta stylizował się na wiejskiego bajora lub wróżbitę. W wielu romantycznych utworach odnajdziemy słownictwo gwarowe i opisy wiejskich obrzędów. Zwrot do kultury ludowej był także w przypadku literatury polskiej metodą ocalenia narodowej tożsamości.

CZYM ROMANTYCZNA WIZJA ŚWIATA RÓŻNI SIĘ OD WIZJI OŚWIECENIOWEJ?

W epoce oświecenia wierzono, że świat jest skończonym doskonałym mechanizmem, niby zegar nakręcony przez Wielkiego Zegarmistrza – Boga, a ludzie różnią się tylko rozumem, co wcale nie zakłóca harmonii, gdyż, jak stwierdził Kartezjusz w *Rozprawie o metodzie*, nie ma na świecie człowieka, który uważałby, że ma za mało rozumu. Panowało przekonanie, że rośliny, zwierzęta i ludzie są mechanizmami. Za pomocą matematyki wyjaśniano wszystko. Świat postrzegano jako gigantyczne laboratorium. Celem nauki było poznawanie praw rządzących przyrodą. Wszystko opierało się na nauce, a sztuka była jedynie naśladowaniem natury. Uważano, że jeżeli ludzie będą kierowali się rozumem, na ziemi, zapanuje prawdziwy raj.

Romantyczna wizja świata była zupełnie inna. Świat, zdaniem romantyków, jest tak bogaty i złożony, że poznanie rzeczywistości tylko za pomocą rozumu jest po prostu niemożliwe.

Pieśń gminna stała „na straży pamięci o ojczyźnie”.

- Adam Mickiewicz *Dziady cz. II, Ballady i romanse*;
- Juliusz Słowacki *Balladyna*;

HISTORYZM

– kultura ludowa była jednym źródłem motywów literatury romantyzmu – drugim, równie ważnym, okazała się historia. Romantycy lubili powracać do czasów średniowiecznych, umieszczać „w historii” akcje utworów, czerpać tematy z historycznych kronik.

- Adam Mickiewicz *Konrad Wallenrod*;

MISTYCYZM

Mistycyzm zakłada możliwość duchowego kontaktu z bóstwem, stąd często spotykamy w literaturze romantycznej sceny mistyczne: widzenie, objawienie, prorocze sny itp. Mistycy takie właśnie wydarzenia traktują jako najprawdziwsze formy poznania świata, wierzą, że każda rzecz i każda sprawa ma ponadmysłowy, niepoznawalny, nierealny byt, a człowiek widzi tylko jedną, realną stronę zjawisk.

- Adam Mickiewicz *Dziady, Ballady i romanse*;

ORIENTALIZM

fascynacja kulturą Wschodu. Orientalizm – czyli zachwyt tradycją arabską, perską, japońską, chińską – zaowocował w wielu utworach – a to opisem egzotycznych krajobrazów, a to akcją umieszczoną w tureckich haremach, wreszcie opisem bogactwa obyczajów wschodnich, „przeniesionych” do europejskiej literatury.

- Adam Mickiewicz *Sonety krymskie*;

INDYWIDUALIZM ROMANTYCZNY

– czyli jednostkowość, poczucie odrębności i wyizolowania człowieka, zwłaszcza poety romantycznego.

WYMIENŃ NAJWIĘKSZYCH TWÓRCÓW EPOKI ROMANTYZMU.

LITERATURA

- **George Byron** (1788–1824) – jego słynne powieści poetyckie to: *Giaur*, *Korsarz*. Bohaterowie George’a Byrona wyrażali bunt przeciw światu, byli odważni, miłujący wolność, pogrążając się w nienawiści, doprowadzali się do samouniعةstwienia. Wzorzec bajroniczny wywarł bardzo silny wpływ na literaturę polską.
- **Wiktor Hugo** (1802–1885) – zwany czasem „największym romantykiem francuskim”. Pisał dramaty, poezje, a przede wszystkim powieści: *Nędznicy*, *Katedra Marii Panny w Paryżu*.
- **Johann Wolfgang Goethe** (1749–1832) należy do niemieckich klasyków, ale... pisarz klasyczny żyjący w wieku XVIII, wykształcony, wręcz uczony – został ojcem romantyzmu. Nic dziwnego – jest przecież twórcą *Fausta*. Pisał też romantyczne ballady np. *Król olch*. Jego *Cierpienia modego Wertera* stały się biblią młodych romantyków.
- **Fryderyk Schiller** (1759–1805) – jego dramat *Zbójcy* (tragedia) zachwycił polskich romantyków. Inne znane dramaty to *Wilhelm Tell* i *Maria Stuart*. Adam Mickiewicz tłumaczył ballady Schillera (*Rękawiczka*), a *Odę do młodości* wzorował na jego *Hymnie do radości*.

MALARSTWO

- **Francisco Goya** (1746–1828) – Hiszpania Romantycy uważali go za swojego prekursora. Zaczął karierę jako dworski portrecista. W późniejszej twórczości nawiązywał do wypadków dziejowych (*Rozstrzelanie powstańców madyryckich*). Jego cykl rycin *Okropności wojny* jest najdramatyczniejszym oskarżeniem wojny, jakie kiedykolwiek powstało w sztuce europejskiej. Wizja Goi nie ma nic wspólnego z tra-

- dycyjną malarską batalistyką. Artysta pokazuje cierpienie, strach, rozpacz i gniew.
- **Eugène Delacroix** (czyt. Delakrua), (1798–1863) – Francja Jego *Masakrę na wyspie Chios* uznano za manifestację nowego malarstwa. Najbardziej znany obraz malarza to *Wolność wiodąca lud na barykady*, tradycyjnie ilustrujący teksty poświęcone romantyzmowi.
 - **Theodore Gericault** (czyt. Żerikolt), (1791–1824) – Francja Pierwszy francuski malarz, którego nazwano młodym romantykiem. Jego najsłynniejsze dzieło to *Tratwa Meduzy* wystawiona na Salonie w 1816 r.
 - **Caspar David Friedrich** (1774–1840) – Niemcy Tworzył niezwykle pejzaże. Jego twórczość wysoko cenił Goethe. Najczęściej reprodukuje się jego obraz *Skąły kredowe na Rugii*.

MUZYKA

Romantycy uważali muzykę za głos uczucia, mowę duszy, serca i namiętności, która wywodzi się z tego samego źródła co poezja i jest w stanie wyrazić niewyrażalne. Poeci i muzycy inspirowali się nawzajem – komponowali muzykę do poezji i pisali teksty do muzyki. W rezultacie powstało wiele wspaniałych pieśni i oper. Operę uważano za sztukę uniwersalną łączącą wszystkie środki wyrazu. W tym okresie działało wielu wspaniałych kompozytorów, m.in. uważany przez romantyków za ich prekursora Ludwik van Beethoven. Poza nim Franciszek Schubert, Robert Schumann, Franciszek Liszt, Ryszard Wagner.

Jednym z najwybitniejszych reprezentantów muzyki romantycznej był **Fryderyk Chopin** (1810–1847). Jego mazurki, polonezy, preludia i koncerty są niezwykle nastrojowe i przynoszą nowe rozwiązania w technice fortepianowej. Są pięknym spełnieniem romantycznego postulatu narodowości w sztuce.

CO ZAFASCYNOWAŁO ROMANTYKÓW W POSTACI WERTERA? CO OZNACZA TERMIN WERTERYZM?

Oto Werter – bohater powieści Goethego *Cierpienia młodego Wertera*, młody człowiek w prostym niebieskim fraku z kornie-rzem i wyłogami, w żółtych spodniach i żółtej kamizelce. Pewnej grudniowej nocy, tuż przed świętami Bożego Narodzenia, strzelił sobie w głowę. Cierpiał – nie potrafił pogodzić się z faktem, że kobieta, którą kocha, zostaje żoną jego przyjaciela. Nie mógł uznać istniejącego porządku świata, porządku racjonalnego. Uważał, że świat jest niesprawiedliwy.

Młody bohater Goethego czuł się wyobcowany i bezradny. Pochodną jego cierpienia była niemoc. W liście zwierzał się przyjacielowi: „Wszystkie moje żywotne siły zmieniły się w niespokojną gnuśność: nie mogę być beczczynny i nie mogę też wziąć się do czegokolwiek”.

Słowa Wertera trafiały do przekonania młodych czytelników, gdyż oni najwyraźniej czuli to samo, skoro naśladowali Wertera, nie tylko zakładając żółte spodnie i niebieski frak, ale nierzadko popełniając samobójstwo. Bohater utworu Goethego wyraził pragnienia ówczesnego pokolenia do tego stopnia, że słowo **werte-**

ryzm stało się z czasem określeniem postawy wobec życia, wzoru zachowań utrwalonego literaturze i obyczajowości.

TYP WERTEROWSKI

– stał się u zarania epoki reprezentatywny nie tylko dla bohaterów literackich, ale również dla twórców.

- Werteryzm to charakterystyczna dla tej epoki postawa młodego człowieka.
- Werteryzm to moda na pewien styl bycia, odczuwania, a nawet na sposób ubierania się.
- Werteryzm to wreszcie istotna w literaturze tendencja kształtowania bohatera. Mężczyzna owładnięty obsesyjną miłością do kobiety, której zdobyć nie może – taki model raz na zawsze utrwalił się jako synonim miłości romantycznej. Wywodzi się od powieści Goethego pt. *Cierpienia młodego Wertera*, powieści, która zyskała sobie w owym czasie ogromną popularność.

PLAN NA PRZYKŁADZIE „KRZYŻAKÓW”

Plan – sporządzony w chronologicznym porządku spis najważniejszych wydarzeń utrzymany w jednorodnej formie – czyli albo w formie równoważników (preferowana przez polonistów!), albo w formie zdań pojedynczych; sporządzanie planu jest bardzo przydatne, np. w celu lepszego zapamiętania treści tekstu, szybkiego przypomnienia sobie materiału przed kartkówką/sprawdżaniem/egzaminem, łatwiejszego napisania długiej formy wypowiedzi.

Plan ramowy – ujmuje w punktach najważniejsze wydarzenia.

Plan szczegółowy – ujmuje w punktach najważniejsze wydarzenia i uszczegóławia je w formie podpunktów.

DZIEJE JURANDA ZE SPYCHOWA – PLAN RAMOWY

1. Śmierć żony Juranda w czasie najazdu Krzyżaków na Złotoryję.
2. Powierzenie Danusi opiece księżnej Anny Danuty.
3. Odmowa zgody na ślub jedynej córki ze Zbyszkciem.
4. Wigilia w Ciechanowie.
5. Powrót do Spychowa i oczekiwanie na wieści od porywaczy.
6. Spełnienie żądań Krzyżaków.
7. Rzeź w Szczytnie.
8. Skarga Krzyżaków do księcia Janusza Mazowieckiego.
9. Pojedynek Zbyszka z Rotgierem.
10. Torturowanie Juranda.
11. Odnalezienie ojca Danusi przez Jagienkę i Hławę.
12. Powrót do Spychowa.
13. Ułaskawienie Zygryda de Löwe.
14. Śmierć Danusi.
15. Śmierć Juranda.

DZIEJE MIŁOŚCI ZBYSZKA I DANUŚKI – PLAN SZCZEGÓŁOWY

1. Spotkanie Zbyszka i Danuśki w gospodzie „Pod Lutym Turem”.
 - a) śpiew pięknej dwórki,
 - b) rozmowa z Mikołajem z Długolasu,
 - c) ślubowanie,
 - d) msza w opactwie w Tyńcu.
2. Atak na posła krzyżackiego.
 - a) podróż do Krakowa,
 - b) śniadanie u króla,
 - c) skarga Lichtensteina,
 - d) wtrącenie Zbyszka do lochu,
 - e) podróż Maćka do Malborka,
 - f) śmierć królowej Jadwigi i jej córki,
 - g) dzień egzekucji,
 - h) uratowanie skazańca przez Danusię,
 - i) zaręczyny młodych.
3. Rozstanie narzeczonych.
 - a) przybycie Juranda do Krakowa,
 - b) odmowa oddania ręki córki Zbyszkowi,
 - c) podróż do Bogdańca,
 - d) spotkanie z Zychem ze Zgorzelic,
 - e) polowanie na zuba,
 - f) zaproszenie sąsiadów do Zgorzelic,
 - g) polowanie na niedźwiedzia,
 - h) wyzdrowienie Maćka.
4. Wykupienie ziemi od opata i odbudowa Bogdańca.
 - a) polowanie na bobra,
 - b) przyjazd opata do Zgorzelic,
 - c) msza w Krześni,
 - d) bójka z Cztanem i Wilkiem,
 - e) „odzyskanie” Bogdańca,
 - f) gniew opata.

5. Podróż do Ciechanowa.
 - a) podarowanie Zbyszkowi giermka przez Jagienkę,
 - b) pomoc Sanderusowi,
 - c) popyt w Sieradzu,
 - d) spotkanie z Krzyżakami i panem Fulko de Lorche,
 - e) przybycie do Ciechanowa,
 - f) spotkanie z Danuską w dworcu zimowym,
 - g) polowanie
 - h) uratowanie życia księżnej, Danuśce i panu de Lorche.
6. Pasowanie Zbyszka na rycerza.
 - a) choroba Zbyszka,
 - b) zabicie przez Danvela pana de Fourcego,
 - c) przybycie służki z balsamem,
 - d) podarowanie Zbyszkowi ostróg i pasa rycerskiego.
7. Porwanie Danuśki.
 - a) otrzymanie listu „od Juranda”,
 - b) tajemny ślub,
 - c) rozstanie młodych,
 - d) wyjazd Zbyszka do Ciechanowa,
 - e) odnalezienie Juranda,
 - f) odkrycie prawdy o porwaniu Danuśki,
 - g) podróż męża i ojca do Spychowa,
 - h) spotkanie z wysłannikami krzyżackimi,
 - i) spisanie testamentu i uwolnienie więźniów.
8. Wyjazd Juranda do Szczytna.
 - a) upokorzenie pana ze Spychowa pod murami zamku,
 - b) rzeź w Szczytnie,
 - c) wtrącenie do lochu,
 - d) wyjazd Rotgiera do księcia Janusza Mazowieckiego.
9. Pojedynek Zbyszka z Rotgierem.
 - a) rzucenie wyzwania na sąd Boży,
 - b) wysłanie listów do Malborka i Szczytna,
 - c) walka giermków,
 - d) zwycięstwo Zbyszka.
10. Odnalezienie Juranda przez Jagienkę i Hławę.
 - a) podróż do Szczytna,
 - b) rozpoznanie ojca Danuśki,
 - c) wyprawa do Spychowa,
 - d) opieka Jagienki nad Jurandem,
 - e) wyjazd Maćka za bratankiem.
11. Wyprawa na Żmudź.
 - a) spotkanie ze Zbyszkciem,
 - b) bitwy pod Nowym Kownem,
 - c) wzięcie do niewoli pana de Lorche,
 - d) odnalezienie Sanderusa,
 - e) pościg za Zygrydem,
 - f) odnalezienie Danuśki.
12. Ułaskawienie Zygryda de Löwe.
 - a) wyjazd Hławy z jeńcem do Spychowa,
 - b) ucieczka służki zakonnej,
 - c) wzięcie do niewoli Maćka i Zbyszka przez Wolfganga von Baden,
 - d) wyjazd małżonków do Spychowa,
 - e) spotkanie Juranda z oprawcą,
 - f) ułaskawienie Krzyżaka,
 - g) samobójstwo Zygryda.
13. Śmierć Danuśki.
 - a) podróż do granicy i przez Mazowsze,
 - b) ofiarność ludzi,
 - c) postój na łące,
 - d) pogrzeb Jurandówny,
 - e) cicha rozpacz Juranda.

FONETYKA

FONETYKA – dział nauki o języku zajmujący się badaniem procesu powstawania głosu i opisem głosek.

GŁOSKA – najmniejsza część wyrazu wymówionego; głoski powstają dzięki pracy narządów mowy na skutek modyfikowania strumienia powietrza wydychanego z płuc.

- Wśród głosek wyróżniamy **samogłoski** – a, ą, e, ę, i, o, (ó), u, y
- oraz **spółgłoski** : b, c, ć, d, f, g, h, k, l, ł, m, n, ń, p, r, s, ś, t, w, z, ż, ź

PODZIAŁ GŁOSEK W ZALEŻNOŚCI OD UKŁADU NARZĄDÓW MOWY:

1. Ze względu na układ wiąza~~de~~ł głosowych znajdujących się w krtani głoski dzielimy na:

- **dźwięczne** (wiąza~~de~~ła głosowe są zsunięte, a przeciskający się przez nie strumień powietrza wprawia je w drgania, które możemy wyczuć, przykładając do krtani dwa palce)
b, w, d, z, dz, ż (rz), dż, ź, dź, g, m, n, ł, r, l, ch/h, j
- oraz **bezdźwięczne** (wiąza~~de~~ła głosowe są rozsunięte, a powietrze swobodnie przez nie przepływa).
p, f, t, s, c, sz, cz, ś, ć, k

Uwaga!
Wszystkie samogłoski są dźwięczne
– a, ą, e, ę, i, o, (ó), u, y.

2. Ze względu na ułożenie środkowej części języka względem podniebienia twardego głoski dzielimy na:

- **miękkie** (środkowa część języka dotyka podniebienia twardego)
b, ą, d, dź, f, g, ch/h, j, k, l, m, ń, p, r, ś, t, w, ż
- i **twarde** (środkowa część języka jest oddalona od podniebienia twardego).
b, c, d, dz, f, g, ch/h, k, l, m, n, p, r, s, t, w, z

3. Ze względu na układ podniebienia miękkiego i języczka głoski dzielimy na:

- **nosowe** (język jest opuszczony, a dostęp do jamy nosowej otwarty – prąd powietrza przepływa częściowo przez jamę ustną, częściowo przez jamę nosową).
– samogłoski **ą, ę**
– spółgłoski **m, n, ń**
- **ustne** (język jest podniesiony i przylega do ścianki jamy gardłowej – prąd powietrza przepływa tylko przez jamę ustną)

LITERA – graficzny znak głoski; najmniejsza część wyrazu napisanego;

ALFABET to zespół liter oznaczających dźwięki danego języka ułożonych zawsze w takim samym porządku.

→ **Polski alfabet ma 32 litery** (a, ą, b, c, ć, d, e, ę, f, g, h, i, j, k, l, ł, m, n, ń, o, ó, p, r, s, ś, t, u, w, y, z, ż, ź)

Uwaga!
Litera **i** może pełnić różne funkcje.

- Może być znakiem graficznym głoski, np.
Ikar,
igła
– występuje wówczas zawsze przed spółgłoską.
- Może być znakiem graficznym głoski **i** oraz zmiękczeniem poprzedzającej ją spółgłoski, np.
kochanymi,
domami
– występuje wówczas na końcu wyrazu.
- Może być wyłącznie znakiem miękkości poprzedzającej ją spółgłoski, np.
cień,
dzień,
miasto,
wioska
– występuje wówczas zawsze przed samogłoską.

Zapamiętaj!
Liczba głosek i liter w tym samym wyrazie jest często inna, np.
ciocia 6 liter, bo: c – i – o – c – i – a,
ale tylko 4 głoski, bo: ci – o – ci – a

Sylaba (zgłoska) – cząstka wyrazu (zawsze wymawiana nieprzerwanym strumieniem powietrza), która zawiera tylko samogłoskę lub samogłoskę z grupą spółgłosek, np. **a -larm,**
cio -cia.

- **Sylaby otwarte** – sylaby, które kończą się samogłoską, np. **Mo – ni – ka,** **ma – ma,** **szo – ła.**
- **Sylaby zamknięte** – sylaby, które kończą się spółgłoską, np. **biż – nes – men,** **wziew – nik,** **bar – man.**

Uwaga!
Litera **u** w niektórych wyrazach po samogłoskach może oznaczać spółgłoskę **ł**, wówczas nie będzie ośrodkiem sylaby, np.
• wyraz **auto** (**a – ł – t – o**) składa się tylko z dwóch sylab – **au -to,**
• wyraz **audycja** [**a – ł – d – y – c – j – a**] składa się tylko z trzech sylab – **au -dyc -ja**

FONETYKA – TEST

1. Najprostsze, dźwiękowe, wyodrębnione słuchowo składniki wyrazu to
A. litery, B. zgłoski, C. głoski, D. sylaby.

2. W procesie powstawania głosu udziału nie biorą
A. płuca, B. wiązadła głosowe,
C. uszy, D. język i jęczyczek.

3. O powstawaniu głosek dźwięcznych lub bezdźwięcznych decyduje
A. układ wiąza~~de~~ł głosowych,
B. położenie środkowej części języka,
C. przepływ powietrza przez jamę ustną i nosową,
D. położenie jęczyczka.

4. Człowiek, który ma katar, nie wymówi prawidłowo słowa
A. męzący, B. dokuczliwy,
C. przykry, D. kłopotliwy.

5. Wyłącznie głoski dźwięczne zawiera szereg:
A. b, t, g, e, ż, B. a, m, n, r, l,
C. u, w, s, dż, ś, D. k, f, r, y, c.

6. Nieprawidłowo dobrana pod względem dźwięczności para to
A. z – s, B. dż – cz, C. g – t, D. b – p.

7. Głoski nosowej nie zawiera szereg
A. chemia, linia, małpa, B. ciąć, myśleć, śnić,
C. gąszcz, dąb, ziąb, D. luka, tyka, ciasto.

8. Cechy głoski sprawi~~de~~łowo określa szereg:
A. ustna, twarda, bezdźwięczna,
B. ustna, miękka, dźwięczna,
C. nosowa, twarda, bezdźwięczna,
D. nosowa, miękka, dźwięczna.

9. O zmianie znaczenia wyrazów cało – ciało świadczy
A. dźwięczność – bezdźwięczność,
B. twardość – miękkość,
C. ustność – nosowość,
D. liczba głosek.

10. W języku polskim jest
A. 7 samogłosek, B. 8 samogłosek,
C. 9 samogłosek, D. 6 samogłosek.

11. Polski alfabet liczy
A. 35 liter, B. 30 liter,
C. 32 litery, D. 31 liter.

12. Szereg, w którym liczba liter w każdym wyrazie jest równa liczbie głosek to
A. polski, religia, angielski,
B. historia, geografia, niemiecki,
C. przyroda, technika, muzyka,
D. plastyka, fizyka, matematyka.

13. W wyrazie **marzenia** jest
A. 7 głosek, 7 liter, B. 6 głosek, 8 liter,
C. 8 głosek, 6 liter, D. 7 głosek, 8 liter.

14. Prawidłowy zapis podziału na głoski słowa **miesiąc** zawiera szereg
A. m – i – e – s – i – ą – c. B. mi – e – s – i – ą – c.
C. mi – e – si – ą – c. D. m – i – e – si – ą – c

15. Głoska i wyłącznie zmięcza stojącą przed nią spółgłoskę w wyrazach
A. witraż, misa, słowik,
B. ikebana, wiza, dziwny,
C. zima, morski, tenis,
D. gdziekolwiek, działo, wiatr.

16. Prawidłowy podział wyrazów na sylaby zawiera szereg
A. ma – nna, fi – zyk – a, wi – o – sło,
B. wan – na, pod – ko – szu – lek, au – to – bus,
C. win – na, po – dnio – sła, czu – wa – li – śmy,
D. su – we – re – nna, go – łą – bi – e, a – u – to.

17. Wyłącznie sylaby otwarte zawiera szereg
A. to – po – la, a – kac – ja, o – gó – rek,
B. piąt – ka, E – mił, płót – no,
C. O – la, ma – li – na, lo – dy,
D. na – u – czy – ciel, pow – tór – ka, ple – cak.

18. W wyrazie **kwoka** zaszło następujące zjawisko fonetyczne
A. ubezdźwięcznienie wewnątrzwyrazowe postępowe,
B. ubezdźwięcznienie wewnątrzwyrazowe wsteczne,
C. uproszczenie grupy spółgłoskowej,
D. utrata dźwięczności na końcu wyrazu.

19. Udźwięcznienie wewnątrzwyrazowe wsteczne zaszło w wyrazie
A. rzeźba, B. wiedźma,
C. prośba, D. groźba.

20. Ubezdźwięcznienie międzywyrazowe wsteczne dotyczy pary wyrazów
A. mów spokojnie, B. chodź bliżej,
C. pięć wiewiórek, D. chęć walki.

21. Dźwięczność na końcu wyrazu mogą utracić wszystkie rzeczowniki w szeregu:
A. brat, samochód, buk, B. szef, aut, sad,
C. kod, sok, dom, D. ogród, róg, powiew.

22. Uproszczenie grupy spółgłoskowej dotyczy wyrazów.
A. jajko, masło, podkopać,
B. jeż, pięć, masyw,
C. mógł, pierwszy, krakowski,
D. chęć, wykład, świstaków.

23. Akcent w języku polskim pada najczęściej na
A. pierwszą sylabę,
B. trzecią sylabę,
C. czwartą sylabę,
D. przedostatnią sylabę.

24. Poprawnie zaznaczono akcent we wszystkich wyrazach z szeregu
A. fi – zyk, gra – ma - ty – ka, posz – liś – my,
B. zro – bi – li – byś – my, gra – ma – ty – ka, kom – pu – ter,
C. pi – sa – ła, o – en – zet, ma – te – ma – ty – ka,
D. wie – dzie – liś – cie, e – ty – ka, za – ba – wi – ly – by.

ODPOWIEDZI
1. C., 2. C., 3. A., 4. A., 5. B., 6. C., 7. D., 8. A., 9. B., 10. B., 11. C., 12. D., 13. B., 14. C., 15. D., 16. B., 17. C., 18. A., 19. C., 20. A., 21. D., 22. C., 23. D., 24. B.

JAN VERMEER VAN DELFT – „CZYTAJĄCA LIST”

*Nie widziałam Cię już od miesiąca
I nic. Jestem może bledsza
Trochę śpiąca, trochę bardziej milcząca,
lecz widać można żyć bez powietrza!*

Maria Pawlikowska-Jasnorzewska

Cóż powiemy, realiści, patrząc na rozjaśnioną światłem twarz dziewczyny z Drezna z XVII wieku? Słuchając strof Jasnorzewskiej, która odpowie „nie wypisuj wszystkiego na maszynie, napisz jedną linię własną ręką”... Doprawdy nic takiego. Dziś sprawę załatwiają e-maile. Dziś uroczą drezdenka powinna zostać namalowana przed ekranem komputera... Może miałaby krótką fryzurę zamiast śmiesznych loczków. Na pewno wygodne ubranie zamiast kryzy i bogato zdobionej sukni. Być może sytuacja odczytywania elektronicznego listu traci coś ze swojej powagi, intymności i romantyzmu. Ale jej odczucia byłyby te same – zależne od treści koperty, a nie wieku lub kalendarza.

*Rozłączeni – lecz jedno o drugim pamięta.
Pomiędzy nami lata biały gołąb smutku
smutne wieści nosi...*

List jest symbolem rozstania. Jest też ratunkiem i lekiem kontaktowym pomiędzy rozłączonymi. Jakie wieści przyniósł młodej drezdence? Od kogo? Co będzie dalej? Tadeusz Kubiak poświęcił temu wiersz:

*Kto ona?
Matka, żona
czytająca list?
Kochanka udręczona
grzechem złej miłości?
(...)
Kto on?
I skąd piszący?
Przerzucając żagiel?
Oblegając szkatułę
Czy warowną twierdzę?
On.
Żeglarz?
Kupczyk?
Rycerz?
Wyostrzywszy nożem
pióro potulnej gęsi,
mierzy prosto w serce...*

Tadeusz Kubiak *Czytająca list Vermeera*

Jakoś nikomu nie przychodzi do głowy, że to list od przyjaciółki. Matka też nie pasuje – modelka jest za młoda. List należy do gatunku miłosnych (Vermeer zaznaczył to początkowo, malując Kupidyna na ścianie, ale potem symbol zamalował). Będzie trudno – i jest trudno – ten fakt potwierdza odbicie postaci w oknie, znak rozdwojenia, rzucający cień na życie bohaterki. Nigdy nie dowiemy się, jak dalej potoczyły się jej losy, ale Vermeer nie był powieściopisarzem. Był malarzem swojej epoki. Malował sceny z życia codziennego. Malował kobiety – czytające listy, grające na gitarze, trzymające kieliszek wina... Dzięki niemu możemy podziwiać siedemnastowieczne stroje, fryzury, codzienne obowiązki i rozrywki. Stoi w szeregu największych malarzy tej epoki, obok Rembrandta... Wielu postaciom nadawał rysy swojej ukochanej żony – Katarzyny – prawdopodobnie *Czytająca list* to też ona. Osierocił ją i jedenaścioro dzieci w wieku zaledwie czterdziestu trzech lat. Katarzyna Vermeer musiała posprzedawać obrazy męża. Może został jej jakiś stary list z dawnej podróży...